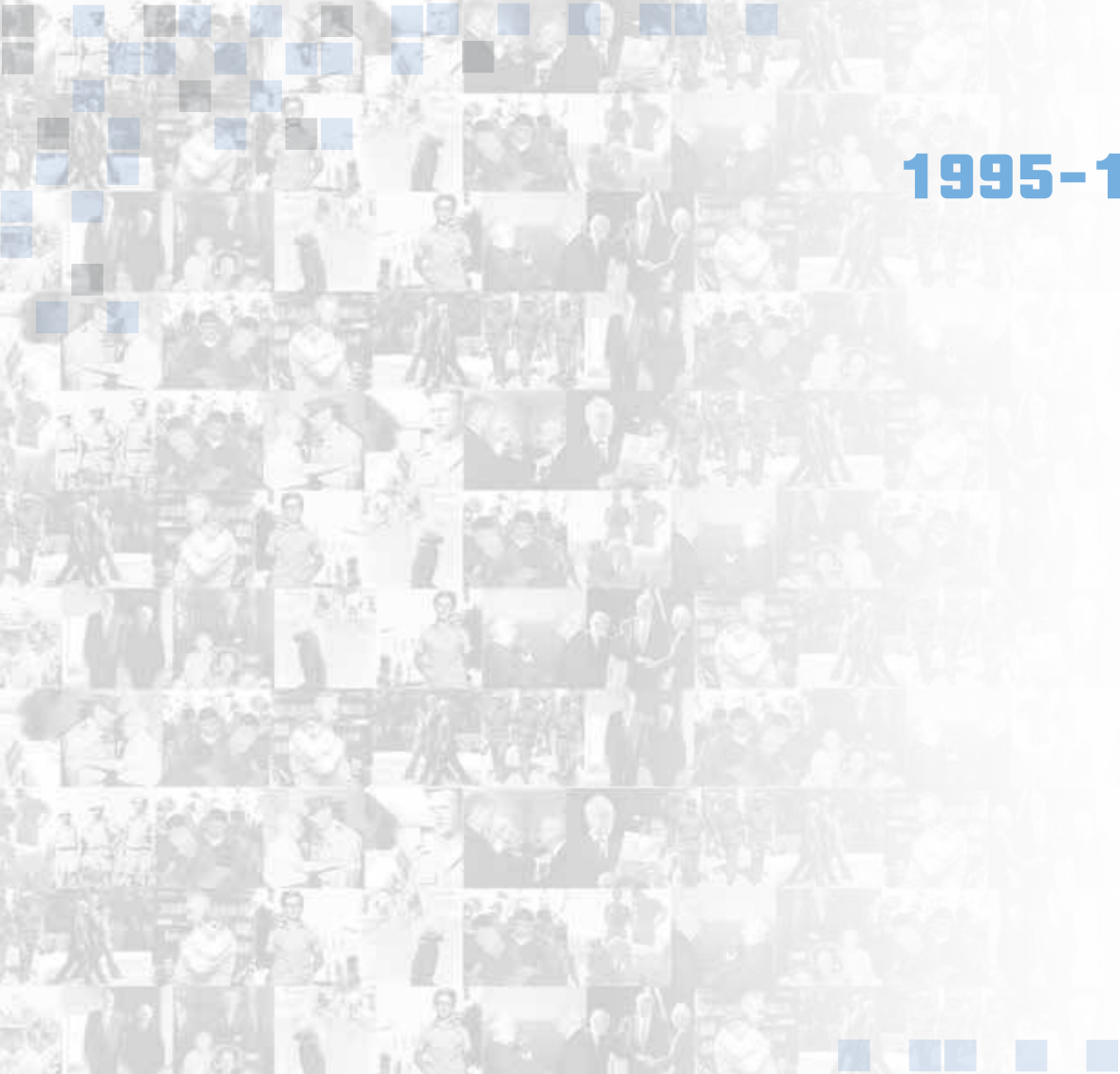

יצחק רבין • 1922-1995

ביוגרפיה קצרה

כתבה:

ברכה אשל
מרכז יצחק רבין

ייעוץ אקדמי:

פרופ' מוטי גולני

ילדות ומשפחה

יצחק רבין נולד ב-1 במארס 1922 בירושלים, בן בכור לרוזה כהן ולנחמיה רבין (רוביצ'וב). רוזה כהן הגיעה לארץ ב-1919 על סיפון האנייה "רוסלן" יחד עם ראשוני העלייה השלישית והצטרפה לחלוצים בכנרת. אביו נחמיה הגיע כחייל בגדוד העברי מארצות הברית. ב-1920, כשהותקף הרובע היהודי בירושלים, נמנה נחמיה עם חברי "ועד ההגנה" שיצאו להגנתו. בין המתנדבים הייתה גם רוזה.

ב-1921 נישאו ועברו להתגורר בחיפה. לפרנסתה עבדה רוזה כמנהלת חשבונות, אך את עיקר זמנה הקדישה להגנה על זכויות העובדים ולפעילות בענייני ה"הגנה", ובמסגרת זו מילאה תפקיד של מפקדת העיר. נחמיה עבד בחברת החשמל מאז הקמתה בנהריים.

ב-1 במארס 1922, בעת ביקור משפחתי שערכה רוזה בירושלים, נולד יצחק. ילדותו של רבין עברה עליו בתל אביב, לשם עברה המשפחה ב-1923.

ב-1925 נולדה אחותו, רחל. רוזה המשיכה לעבוד כמנהלת חשבונות וכן גם בפעילות ציבורית ב"הגנה", בעיריית תל אביב, ב"הסתדרות" ובמערכת החינוך. היא הייתה אוזן קשבת לכל קשה יום בעיר.

רוזה נמנתה עם מקימי "בית החינוך לילדי עובדים" בתל אביב והייתה מעורבת בכל תחומי פעילותו החינוכית. גם יצחק וגם רחל נמנו עם תלמידיו. בזיכרונותיו סיפר רבין, כי בית החינוך היה אז ביתו השני.

בגלל פעילותה הענפה של רוזה בקרב נצרכים בעיר, מעורבותה בנושאים חברתיים ועמדותיה הבלתי מתפשרות, נודעה ביישוב בכינוי "רוזה האדומה". נחמיה מילא תפקידים ב"הגנה", באיגוד המקצועי ובהסתדרות. "בבית הורי", אמר רבין, "ספגתי מערכת ערכים שהדריכה אותי כל חיי".

**"דרכי נקבעה באופן מכריע בהשראת דמותם של ההורים;
בהשראת הבית. תמיד רווחה בבית תחושת השליחות"**

רוזה כהן וילדיה יצחק ורחל, 1927
באדיבות רחל רבין-יעקב

שנות הלימודים

בית החינוך לילדי עובדים שם לו למטרה לעצב את דור הבנים של חלוצי היישוב ואנשי תנועת העבודה ברוח חזונו: צבר עברי הקשור לנופי הארץ, מכיר את תולדותיה, עובד את אדמתה, מגן עליה מפני המתנכלים לה ומוכן להתגייס לכל משימה.

בבית החינוך לימדו מיטב המורים. הוא התנהל באורח דמוקרטי והתלמידים היו מעורבים גם בסדרי בית הספר. הלימודים שולבו בעבודת כפיים, בחקלאות, במלאכה ובטיולים להכרת הארץ. התלמידים עסקו גם בפעילות חברתית ובכיתות הגבוהות הצטרפו לתנועת "הנוער העובד", ששיקפה את זיקתם לתנועת העבודה. הפעילות בה הייתה חלק בלתי נפרד מחיי התלמידים. בשנים אלו התוודעו התלמידים למשנתם של הוגי הדעות הסוציאליסטים, יהודים ושאינם יהודים, ורבין גילה עניין רב בהגותם. את לימודיו התיכוניים המשיך בבית הספר החקלאי בגבעת השלושה, שאמו הייתה בין מייסדיו.

בית ספר המשיך את המסורת החינוכית של "בית החינוך" בתל אביב. אך הלימודים בגבעת השלושה לא היו אלא תחנה בדרכו של רבין אל מחוז חפצו - בית הספר החקלאי "כדורי" שבכפר תבור. "כדורי" הוקם ב-1930 ושמו כבר הלך לפניו ברמתו העיונית הגבוהה ובהווי המיוחד שהתפתח בין תלמידיו ומוריו. ב"כדורי" התחנכו רבים מטובי בניה של ההתיישבות העובדת, ורבין מצא שם את מקומו. על ימיו הראשונים ב"כדורי" העיבה מחלתה של אמו, שהלכה והחמירה.

ב-12 בנובמבר 1937, והוא בן 15, נפטרה אמו. את הסתלקותה ביכה עוד ימים רבים.

בימי המרד הערבי נגד הבריטים [1936-1939], ימי "המאורעות", הותקף בית הספר על ידי ערבים מן הסביבה, ותלמידיו למדו להכיר מקרוב את "הבעיה הערבית".

הם גויסו לשורות ההגנה והחלו להתאמן בנשק לקראת הבאות. באותם ימים פגש רבין את יגאל אלון, שהיה גם הוא בוגר "כדורי", שבא להדריך את התלמידים בשימוש בנשק. בין אלון, שלימים יהיה מפקד הפלמ"ח, לבין רבין, נוצרו קשרי ידידות שנמשכו כל חייהם.

ב"כדורי" למד רבין ללמוד. הוא בלט בכישרונותיו, ועם סיום הלימודים זכה בתעודת הצטיינות מידי הנציב העליון ובמלגת לימודים. הוא תכנן ללמוד הנדסת מים באוניברסיטת ברקלי בארצות הברית, אך לנוכח המצב הביטחוני זנח את תוכניתו והצטרף לחבריו בקיבוץ רמת יוחנן. שם גויס לראשונה לפעילות צבאית מבצעית.

"בגיל שבו פורחות האהבות, בגיל שש עשרה, נתנו בידי רובה כדי להגן על חיי - ולמרבה הצער, גם כדי להרוג בשעת סכנה... חשבתי שמהנדס מים הוא מקצוע חשוב במזרח התיכון הצחיח... אך נאלצתי להחזיק ברובה"

פלמ"ח

בקיץ 1941 הגיעו צבאות גרמניה הנאצית למזרח התיכון. הסכנה ליישוב ארבע מדרום ומצפון. פיקוד ה"הגנה" החליט על הקמת זרוע צבאית - הפלמ"ח (פלוגות מחץ). יצחק רבין היה מראשוני המצטרפים לשורותיו. בשנתיים הראשונות פעל הפלמ"ח בשיתוף פעולה עם השלטון הבריטי. במסגרת זו יצא רבין עם חבריו לפעולה בלבנון, שהייתה אז בשליטת צבא וישי ששיתף פעולה עם הנאצים. הייתה זו טבילת האש הראשונה שלו.

חודשים אחדים לאחר תבוסת הגרמנים בקרב באל עלמיין, הסתיים שיתוף הפעולה בין הבריטים וה"הגנה", והסתיים גם מימון הפלמ"ח בידי הבריטים. מעתה נדרש הפלמ"ח לממן את פעילותו בעצמו. הסדר עם התנועה הקיבוצית אפשר לפלמ"ח להקים את מחנותיו בקיבוצים ולממן את פעילותו הצבאית בעבודה במשקים. החל עידן "עבודה ואימונים". המלחמה הקשה של העולם החופשי נגד הנאצים והידיעות על גורל יהודי אירופה, עוררה רבים מחברי הפלמ"ח לשקול גיוס לצבא הבריטי. בוויכוח הנוקב בשאלה זו שהתקיים באוהלי הפלמ"ח, קיבל רבין את עמדת פיקוד הפלמ"ח, שראה בהקמת כוח צבאי עצמאי של היישוב את התפקיד העיקרי בעת ההיא. רוב לוחמי הפלמ"ח קיבלו את הכרעת הפיקוד הבכיר ונשארו בארץ. גם מצטרפים חדשים הגיעו אל שורותיו.

עם התרחבותו של הפלמ"ח והתארגנותו בגדודים, התמנה רבין לסגן מפקד הגדוד הראשון ולאחד ממפקדי קורס מפקדי כיתות שהתקיים בג'וערה שבהרי אפרים. בקורסים אלה התפתחה והתנסחה תורת הלחימה של הפלמ"ח והוכן דור המפקדים הבא. ב-1943 התמנה רבין למפקד מחלקה (מ"מ) ושמו הלך לפניו כפותר בעיות מורכבות. כבר אז היה אחד האנשים שעמם נועצו מפקדי הפלמ"ח הבכירים.

משמאל:
יצחק רבין, משה נצר ומשה ברכמן, 1942
באדיבות רחל רבין-יעקב

רבין שהיה מרותק לביתו בגלל פציעה בתאונה, נעצר יחד עם אביו ונשלח למחנה המעצר ברפית, שם הוחזק כחמישה חודשים. עם שחרורו, חזר מיד לפעילות בפלמ"ח.

ה"שבת השחורה" הייתה מכה קשה ליישוב.

באוגוסט 1946 התכנסה ההנהגה המדינית הציונית בפריס והחליטה על הפסקת המרי ועל התמקדות במסלול המדיני להקמת מדינה יהודית. הוחלט כי פעולות ה"הגנה" יתמקדו מעתה במבצעי עלייה והתיישבות. הפלמ"ח גייס את מלוא כוחו למערכות אלה. חבריו נמנו עם מארגני העלייה הבלתי לגאלית, שמענתה הייתה הביטוי המרכזי למרי האזרחי של היישוב, ועם מייסדי היישובים החדשים שהרחיבו את מפת ההתיישבות היהודית. בראשית 1947 קיבל עליו דוד בן-גוריון את תיק הביטחון. הוא הקדים להבין שעל היישוב להיערך לקראת מלחמה גדולה בהיקף שלא נודע בעבר, וכי על המופקדים על הביטחון להתכונן למלחמה גם עם מדינות ערב. לימים יציג רבין את ראיית הנולד של בן-גוריון באותם ימים כביטוי מובהק למנהיגותו ואת הכרעתו על סדרי הקדימויות של הכוח הלוחם כהכרעה היסטורית.

בשלב זה מונה רבין למפקד הגדוד השני של הפלמ"ח, תפקיד שמילא רק חודשים אחדים. באוקטובר 1947 מונה לקצין המבצעים של הפלמ"ח.

"הפלמ"ח ביטא באורח חיי דור של צברים מתנדבים. דור שמוכן לעבוד כדי לקיים את עצמו. הוא ביטא סוג של ישראלי חדש, דמות הראויה לחיקוי הצעירים. מדובר בצורך להסתפק במוטע ובאותה נכונות תמימה ואמיתית שהייתה לי ולחברי להקריב את עצמנו למען העם. ואני אומר לך, ככה חייתי - עם הצורך הזה"

סיום מלחמת העולם פתח תקופה חדשה. המדיניות שאימצה הנהגת היישוב במהלך המלחמה, "להילחם בספר הלבן כאילו אין מלחמה, ולהילחם בהיטלר כאילו אין ספר לבן", הגיעה לסיומה. עתה נערך היישוב למלחמת חורמה בשלטון הבריטי, ב"ספר הלבן" שאסר על כניסת שרידי השואה לארץ. בעוד הנהגת הסוכנות היהודית פועלת בזירה המדינית הלגאלית, פעלה ה"הגנה" במסגרת בלתי לגאלית. החרפת המדיניות הבריטית נגד היישוב עוררה זעם רב והביאה לראשונה לשיתוף פעולה בין הפלמ"ח ושני ארגוני המחתרת שפעלו נגד הבריטים שלא במסגרת ה"הגנה" - האצ"ל והלח"י. הוקמה "תנועת המרי".

המבצע הראשון של תנועת המרי היה הפריצה לכלא עתלית, שם עצרו הבריטים את העולים הבלתי לגאליים שהגיעו לארץ. המבצע הוטל על הגדוד הראשון של הפלמ"ח. ב-10 באוקטובר 1945 פרץ הכוח למחנה. רבין פיקד על הכוח הפורץ, שמנה 50 לוחמים. המבצע צלח והמעפילים שוחררו. במבצע זה עמד רבין במבחן הפיקוד הראשון שלו על כוח צבאי. שם גם פגש לראשונה פנים אל פנים את ניצולי השואה. חווית המפגש הותירה בו את אותותיה.

פעולות המרי של היישוב פגעו קשות במרקם היחסים העדין שהתקיים בין היישוב היהודי לשלטון הבריטי, והיו שנויות במחלוקת גם בקרב הנהלת הסוכנות - ההנהגה הנבחרת של היישוב. הבריטים החליטו לשים קץ לפעילות זו.

בפעולה גדולה שהחלה בשבת, ה-29 ביוני 1946 וכונתה לימים "השבת השחורה", החלו הבריטים במבצע צבאי מתוכנן ורב היקף שנמשך 12 ימים. במהלך המבצע הוחרם נשק רב שנאגר במשך שנים ב"סליקים" של הפלמ"ח וה"הגנה". מנהיגי היישוב שהיו בהישג ידם של הבריטים, נעצרו.

מפקד במלחמת העצמאות

בכ"ט בנובמבר 1947 החליטה עצרת האו"ם על חלוקת הארץ. ההנהגה הנבחרת של היישוב קיבלה את ההכרעה, הערבים דחו אותה. תגובתם המיידית של ערביי הארץ הייתה "המלחמה על הדרכים", התקפות על כלי רכב יהודים הנעים בכבישים. בדיעבד הוגדר שלב זה כשלב הראשון של מלחמת העצמאות. הפלמ"ח, שהכשיר את אנשיו במשך שנים למשימה זו, היה הכוח הצבאי העיקרי שעמד במערכה מראשיתה. בין הדרכים שהותקפו מאז ה-30 בנובמבר היה הכביש המוביל מן השפלה לירושלים.

כקצין המבצעים של הפלמ"ח, וכממונה על התיאום עם המטה הכללי של ה"הגנה", עסק רבין בעיקר בתגבור כוח הפלמ"ח בנשק ובכוח אדם. כמו כן היה אחראי על אבטחת הדרך לירושלים, דרכי התחבורה אל העיר היו נתונות להתקפות ערבים, שיצאו מתוך הכפרים שחלשו עליה. בתוך כך היה רבין אחראי גם על ארגון השיירות לירושלים.

רבין שלל את הקו המתגונן שננקט בהעברת השיירות לירושלים וקרא לפעילות התקפית מול הכפרים המשמשים בסיסים לתוקפי השיירות. באמצע אפריל 1948, והוא בן 26, מונה רבין למפקד חטיבת "הראל". כמפקד החטיבה היה אחד ממפקדי "מבצע יבוסי", שנערך לקראת התפנות הבריטים מירושלים ומהמרחב סביבה. מטרתו הייתה כיבוש עמדות מפתח בתוככי העיר והשתלטות עליהן. במבצע זה רכש רבין ניסיון פיקודי רב. במהלך המבצע רוכז הכוח העיקרי בתוך העיר, אך עדיין לא הוכרע גורל הדרך אליה. רבין חזר עם חטיבתו למלחמה על הדרך אל ירושלים.

ב-14 במאי 1948, ביום ההכרזה על הקמת המדינה, שהה רבין עם כוחותיו המותשים במשלט הפיקוד שלידי קיבוץ מעלה החמישה. ימים אלה נחרתו בתודעתו כקשים בכל שנות שירותו הצבאי; ימים שבהם פיקד על נערים צעירים שלא שבו מן המלחמה; ימי חשבון נפש על כניסתו של הכוח היהודי למלחמה כה בלתי מוכן. עם סיום תפקידו בחטיבת "הראל" נמנה רבין עם הבכירים במפקדי הפלמ"ח.

עם יגאל אלון, 1949
באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

ב-11 ביוני נכנסה לתוקפה ההפוגה הראשונה בקרבות. בחסות ההפוגה נפרצה "דרך בורמה" לירושלים, שאפשרה לחדש את אספקת המזון והנשק לתושבי העיר הנצורה.

אחד החוקים הראשונים שקיבלה "מועצת העם" החדשה היה "חוק צה"ל", שאושר ב-31 במאי 1948. קם "צבא ההגנה לישראל".

על פי הסכם שהושג עם מנהיגי האצ"ל והלח"י הוחלט על פירוק המח"תרות ועל העברת הנשק שברשותן לידי צה"ל, כולל הנשק שעשה את דרכו לארץ באניית האצ"ל "אלטלנה". האצ"ל תבע להעביר חלק מהנשק לאנשיו בירושלים, בנימוק שעל פי החלטת החלוקה, ירושלים נמצאת מחוץ לגבולות המדינה היהודית, ולכן אין חוקיה חלים שם. תביעתו נדחתה.

האצ"ל לא ויתר. ב-20 ביוני הגיעה האנייה לחוף כפר ויתקין.

על פי הנחיית ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, פעל צה"ל לפריקת הנשק מהאנייה בכוח. בעימות בין כוח צה"ל שהובהל אל המקום והכוח שהיה על האנייה, נהרגו שלושה חיילי צה"ל ושישה אנשי אצ"ל. בכפר ויתקין עלה על סיפונה של ה"אלטלנה" מפקד האצ"ל, מנחם בגין.

האנייה הפליגה לחוף תל אביב, בתקווה לפרוק שם את הנשק.

ב-21 ביוני הועלתה האנייה ביוזמת מפקדיה על שרטון מול תל אביב. ביום זה ביקר רבין, שהיה אז בחופשה, ביקור פרטי במטה הפלמ"ח בתל אביב. כך נקלע למתקפה של כוחות האצ"ל שנטשו את מחנותיהם, על המטה. מפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, מינה את רבין לפקד על הגנת המטה.

ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, ראה בחומרה את התנגדות האצ"ל למסירת הנשק והגדירו כמרד נגד מרות המדינה. ברוח זו הורה לפעול במלוא הכוח לחיסול פעולה בלתי חוקית זו. מטה הפלמ"ח הותקף מספר פעמים באש חיה, ורבין פיקד על הדיפת הכוחות התוקפים.

באותו זמן התפתח קרב בין כוחות צה"ל לבין כוחות חמושים על האנייה ועל החוף. במהלך יומיים אלה נהרגו 16 אנשי אצ"ל ושלושה חיילי צה"ל.

קרב הדמים בין יהודים ליהודים נותר כטראומה לאומית. במהלך שנות פעילותו המדינית נדרש רבין לא אחת לפרשה ולחלקו בה. הוא נותר איתן בדעתו, כי בפרשה זו צדק בן-גוריון, וכי בהחלטתו עיצב הלכה למעשה את יחסי המרות בין הדרג הצבאי לדרג המדיני במדינת ישראל.

במהלך ההפוגה נערך הכוח הישראלי לכיבוש הערים הערביות לוד ורמלה. המבצע החל ב-9 ביולי. מיד עם תום ההפוגה בחר מפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, ברבין לסגנו ולקצין המבצעים שלו.

משנכבשו הערים הורה בן-גוריון על גירוש תושביהן. מראה שיירות הפליטים המגורשים מביתם על מטלטליהם הותיר רושם קשה על חיילי צה"ל וחשף גם את עומק הטרגדיה של ערביי ישראל במלחמה זו, שנתקבעה בתודעתם כ"נכבא".

לאחר 10 ימי לחימה נכנסה לתוקפה ההפוגה השנייה.

ב-19 ביולי, בקרב בני משפחה וחברים קרובים, נשא יצחק רבין לאישה את חברתו לאה שלוסברג.

בתום ההפוגה הראשונה עבר צה"ל ממגננה למתקפה ונערך בחזיתות הצפון, המרכז והדרום. באוגוסט 1948 מונה יגאל אלון למפקד חזית הדרום, ובחר ברבין כסגנו וכקצין המבצעים של חזית הדרום.

במסגרת תפקיד זה עסק רבין בתכנון המבצעים הגדולים מול הצבא המצרי. משהחלו שיחות השלום ברודוס, נשלח רבין כנציגו של אלון לשיחות שביתת הנשק עם מצרים. זו הייתה המשימה המדינית הראשונה בחייו.

רבין לקח חלק פעיל במשא ומתן, אך לקראת החתימה על ההסכמים ביקש לחזור ארצה ולא להימנות עם החותמים. הוא עשה זאת הן משום שליבו לא היה שלם עם הנסיגה שנכללה בהם הן משום שרצה להשתתף ב"מבצע עובדה" שעמד בפתח והוא היה ממתכנניו.

בחזית הדרום הוכיח רבין את כישוריו כמתכנן, כאיש מטה וכמי שתרומו חשובה להמשך בניינו של צה"ל.

סגן אלוף יצחק רבין,
מפקד ביה"ס למג"דים, 1949
באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

עוד בשלב ההיערכות למתקפה החליט בן-גוריון על פירוק מטה הפלמ"ח, צעד שהתקבל בתרעומת רבה בקרב חברי הפלמ"ח, שראו בו צעד פוליטי וניסיון להעביר את ניהול המלחמה לידי אנשי שלומו של בן-גוריון ויוצאי הצבא הבריטי.

כמו רבים מחבריו התקשה גם רבין לקבל את ההחלטה, הגם שהבין את מניעיה. הפקודה לפירוק המטה ניתנה רשמית ב-7 בנובמבר 1948. צעד זה עורר ויכוח קשה בציבור. בשורות הפלמ"ח אמרו: "הכושי עשה את שלו, הכושי יכול ללכת".

ב-14 באוקטובר 1949 התקיים בתל אביב כנס פלמ"ח. ההשתתפות בו נאסרה על לובשי מדים. רבין, כמו רבים אחרים, הימרה את פקודת הצבא ולקח בו חלק. על מעשהו זה נשפט וננזף.

בן-גוריון לא שכח לו את המעשה. לימים, כשהיה המועמד המוביל לתפקיד הרמטכ"ל, דחה בן-גוריון את מינויו לשנים אחדות.

ביולי 1949, עם החתימה על הסכמי שביתת הנשק עם סוריה, הסתיימה מלחמת העצמאות. לרבין מלאו 27 שנים והיה עליו להכריע על עתידו. רבים מחבריו הקרובים פרשו מהצבא במחאה על החלטת בן-גוריון לפרק את הפלמ"ח. גם מפקדו ורעו, יגאל אלון, פתח פרק חדש בחייו.

לאחר התלבטות קצרה, ולדבריו מתוך מחויבות לביטחון המדינה, החליט רבין להמשיך בשירות הצבאי. מאותו נימוק שיכנע גם רבים מחבריו לעשות כך.

בסוף 1949 הציע חיים לסקוב, אז מפקד מערך הדרכה, ליצחק רבין לעמוד בראש קורס מפקדי הגדודים בצה"ל. על אף היותו מיוצאי הצבא הבריטי ראה לסקוב בפלמ"ח עתודה חיונית לעתיד צה"ל וקיבל את הסכמתו של בן-גוריון לפתוח את השער למפקדי הפלמ"ח הוותיקים, בתקווה שישירו על דור המפקדים הבא מרוחו של הפלמ"ח. אף שהופתע, קיבל רבין את ההצעה ואף עשה לה נפשות בקרב חבריו. הם לבשו את מדי צה"ל ולימים היוו את גרעין הפיקוד הבכיר של צה"ל.

ב-19 במרס 1950 נולדה במזל טוב בתם הבכורה של לאה ויצחק רבין - דליה.

ב-1951 התמנה רבין לראש אגף מבצעים (אג"ם) באגף המטה הכללי. בתפקיד זה היה שותף להקמת מערך המילואים של צה"ל וכיהן כראש אגף הדרכה במטכ"ל בדרגת סגן אלוף. הוא היה שותף לגיבוש הדור קטרינה שבה החזיק צה"ל, שבכל מתקפה על ישראל יש להעביר את המלחמה לשטח האויב.

חורף 1951 היה חורף גשום במיוחד. המעברות בהן שוכנו אז העולים החדשים הוצפו ונדרש סיועו של צה"ל. בפיקודו של רבין נרתם צה"ל למשימה.

אירוע זה ותפקידים נוספים שמילא צה"ל בפיקודו, בקליטת העולים שהגיעו אז בהמוניהם לארץ, שימשו את רבין ככלי חינוכי וכדוגמא לתפקידים המייחדים את צה"ל כצבא העם.

בינואר 1953 חזר רבין, לראשונה מאז ימי "כדורי", ללימודים סדירים. הוא נשלח על ידי צה"ל ללימודים בבית הספר לפיקוד ומטה של הצבא הבריטי בקמברלי. כחצי שנה שהה שם עם משפחתו.

באנגליה למד להכיר את הבריטים, יריביו לשעבר, בעיניים אחרות.

בתקופה זו למד אנגלית, שפה שתהיה כה חיונית לו בתפקידיו בעתיד. בשוכם ארצה, השתקעו בני משפחת רבין בצהלה. רבין קיבל את הצעתו של הרמטכ"ל משה דיין לעמוד בראש אגף הדרכה וקיבל דרגת אלוף. הוא יזם תרגילים ותמרונים וחתר להפוך את החיל לחיל התקפי.

במהלך כהונתו יזם את הקמת בית הספר לפיקוד ומטה (פו"ם).

באפריל 1955 חגגה משפחת רבין את הולדת בנם יובל.

שנה לאחר מכן, באפריל 1956, התמנה לאלוף פיקוד הצפון. בתפקיד זה עבר מתפקידי מטה לתפקיד פיקודי.

בשלוש השנים שבהן עמד בראש פיקוד הצפון, נדרש בראש ובראשונה לשמירת הביטחון השוטף מול סוריה. במדינה זו ראה את האחריות גם לפעולות הטרור שיצאו מגבולה. אחד הנושאים שעליהם נחלקו המדינות הייתה זכות השימוש בשטחים המפורזים, שישראל עיבדה מאז הפסקת האש בין המדינות. רבין ראה בכך את זכותה המלאה של ישראל. תחומי מחלוקת נוספים היו ניסיונות הליגה הערבית להטות את מקורות הירדן וניסיונותיה להתנכל לזכות ישראל לדיג בכנרת.

הוא הפעיל את צה"ל בנחרצות להגנה על זכויות אלו. הוא עסק רבות גם בהגנה המרחבית וקשר קשר הדוק עם יישובי הצפון, שהיו נתונים אז להפגזות ונאלצו להתחפר במקלטים. קשר מיוחד שמר עם קיבוץ מנרה, שאחותו רחל נמנתה עם מייסדיו.

במסגרת תפקידו השתתף רבין בדיוני המטה הכללי והיה שותף להכרעותיו על שינויים במבנה צה"ל ובציודו.

ביקור בתרגיל בחטיבת גולני, 1964
באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון
צלם: אברהם ורד

כמו שאר חברי המטכ"ל היה שותף לדיונים שעסקו בפעולות ה"פדאיון" נגד אזרחים בדרום ובתקריות אש בגבול מצרים שבמהלכן נהרגו גם חיילים. כמו כן היה שותף להחלטות שנתקבלו ערב "מבצע קדש" בסיני, אך בהיותו מרותק לגבול הצפון לא לקח במלחמה זו חלק פעיל.

בראשית אפריל 1959 התמנה במפתיע על ידי הרמטכ"ל דאז, חיים לסקוב, לתפקיד ראש אג"ם. המינוי נעשה בחיפזון, בעקבות כישלוננו של ראש אג"ם בארגון תרגיל גיוס מילואים. בתפקיד זה החזיק רבין כשנתיים. בסיומו, היה כי קידומו הטבעי הוא אל תפקיד הרמטכ"ל. אך לא כך חשב ראש הממשלה בן-גוריון, שהעדיף על פניו את צבי צור, מיוצאי הצבא הבריטי. רבים סברו, כי בכך העניש בן-גוריון את רבין על חטאו בהפרת הפקודה מאוקטובר 1948, שלא להשתתף בכנס הפלמ"ח.

רבין שקל פרישה מצה"ל, אך לאחר שהובטח לו תפקיד הרמטכ"ל הבא, נענה לבקשתו של בן-גוריון והמשיך בתפקידו כראש אג"ם.

בינואר 1961 מונה רבין לסגן הרמטכ"ל, תפקיד שהחזיק במקביל לתפקידו כראש אג"ם. בתום שנתיים לכהונתו כסגן הרמטכ"ל, התפטר בן-גוריון מראשות הממשלה ופרש לשדה בוקר. טרם עזיבתו את בית ראש הממשלה, קיים את הבטחתו והעביר ליורשו בתפקיד, לוי אשכול, את המלצתו למנות את רבין לרמטכ"ל הבא.

שמו של רבין כבר הלך לפניו כמפקד וכשותף לעיצוב מדיניות הביטחון של ישראל. ניסיונו בתפקידי המטה הרבים וכאלוף פיקוד צפון, הועידו אותו לתפקיד בכיר זה הן בקרב הפיקוד הבכיר הן בדעת הקהל.

ב-1 בינואר 1964 מונה רבין לרמטכ"ל השביעי של צה"ל.

הוא היה הרמטכ"ל הראשון יוצא הפלמ"ח.

רמטכ"ל

כהונתו של רבין כרמטכ"ל עמדה בסימן התעצמות צבאית מהירה של מדינות

ערב והצטיידותן בנשק סובייטי. עיקר עיסוקו היה בהכנת צה"ל לקראת אפשרות של מלחמה כוללת. הוא פעל לצייד את צה"ל בנשק אמריקני ובטכנולוגיות חדישות, והכינו לפעולה רב-חילית מתואמת. בתוך כך, שקד על הכנת תוכניות מבצעיות, שיעמדו לרשות צה"ל בכל עת. כל אלה עמדו לצה"ל במבחן "מלחמת ששת הימים" ומילאו תפקיד מכריע בהשגת הניצחון המהיר של ישראל במלחמה זו.

המתיחות בצפון המשיכה להעסיקו גם כרמטכ"ל, בעיקר בעקבות הניסיונות החוזרים של הליגה הערבית להטות את מקורות המים של ישראל. רבין דחה כל תגובה המחייבת כיבוש שטחים בסוריה וכיוון את צה"ל לפגיעה בצידוד המכאני שהופעל מסוריה להטיית המים. לשם כך התיר לראשונה הפעלה של חיל האוויר, בנוסף על תותחים וטנקים שכבר פעלו בזירה זו. במקביל, המשיך במערכה נגד הפת"ח - הזרוע הצבאית של אש"ף, שהוקמה ב-1964.

נאמן להשקפתו כי מדינה אחראית לכל פעולה היוצאת משטחה, ראה רבין את המשטר הסורי אחראי לפעולות הטרור שיצאו מתחומי סוריה ותקף אותו במילים קשות.

בפברואר 1966 תפס חאפז אל-אסד את השלטון בסוריה. כקודמו המשיך גם אסד לתמוך באש"ף ואיפשר את המשך פעולותיו נגד ישראל מתחומי כרמטכ"ל מיעט רבין להתיר פעולות תגמול ישראליות נגד כוחות טרור היושבים בקרב אוכלוסיה אזרחית. הוא חרג ממנהגו בנובמבר 1966, כאשר אישר פעולת תגמול נגד ירדן, על אף היותה בת בריתה של ארצות הברית.

היעד היה הכפר סמוע שבדרום הר חברון, אשר משטחו יצאו מחבלים שרצחו ישראלים. הפעולה, שהייתה אמורה להיות מוגבלת, חרגה מהתוכנית ובמהלכה נהרגו 23 אזרחים ירדנים. עשרות בתים פוצצו. לפעולה היו השלכות מדיניות והיא גונתה במועצת הביטחון. אף ארצות הברית תמכה בגינוי ישראל. ביקורת חריפה הושמעה גם בתוך ישראל. אפשרות של מלחמה בין ישראל למדינות ערב עמדה תמיד לנגד עיניו של רבין.

אך בשלב זה, אף כי הגבול עם סוריה המשיך להיות "חם", לא נראתה מלחמה בשער.

ב-7 באפריל 1967 חלה בחזית זו הסלמה משמעותית, בעקבות ירי סורי על טרקטורים בתל קציר. התפתחו חילופי אש ולמערכה הוכנסו מטוסים. בקרב אווירי עם מטוסים סוריים הפיל צה"ל שישה מטוסי מיג. בידיעות שהופיעו בעיתונים לאחר הקרב, התבטא רבין בחריפות רבה מבעבר נגד סוריה.

החשש ממלחמה גבר עם הגברת משלוחי הנשק הסובייטי למצרים ולסוריה, ובשל הצהרות מצרים כי תממש את הברית הצבאית עם סוריה ותסייע לסוריה אם זו תותקף על ידי ישראל. בעקבות מידע מוטעה שהעבירו הסובייטים למצרים, על הכנות בצה"ל למתקפה על סוריה, החלו המצרים להסלים את צעדיהם.

ב-14 במאי החלה היערכות חדשה בצבא המצרי. המלחמה פרצה ב-5 ביוני. הימים שבין ה-15 במאי ל-5 ביוני נרשמו בדיעבד בתודעה הישראלית כ"ימי ההמתנה".

עם דוד בן גוריון, 1965
באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון
צלם: אברהם ורד

תקופת ההמתנה

את השינוי במצב חוללה מצרים. בשורה של יוזמות חד צדדיות הורה נשיא מצרים, גמאל עבד-אל נאצר, על תזוזת כוחות מצריים אל תוך סיני ותבע מכוח האו"ם לעזוב את סיני. בכך ביטא את נחרצותו למנוע מישראל התקפה על סוריה. בשלב זה הורה רבין על גיוס כוח מילואים. ב-18 במאי נענה האו"ם לדרישת נאצר ופינה את כוחותיו. לאחר מכן ביצעו המצרים פעולות שרמזו על כוונתם לסגור את מיצרי טיראן. בצעד כזה ראה צה"ל קו אדום למלחמה.

כמי שפיקד על צה"ל בשלוש השנים האחרונות, ומינויו הוארך לשנה רביעית, היה רבין חדור אמונה בכוחו של צה"ל. הצבא שבפיקודו היה דרוך ומוכן לקרב.

חיילי המילואים המתונו במחנות. ההמתנה איפשרה את המשך האימונים, אך גבתה מחיר כלכלי כבד. גם בקרב הציבור גברה החרדה. המטה הכללי לחץ לפעולה מקדימה.

רבין הבין, כי יש לתת לממשלה זמן למהלך מדיני והדף את הלחצים שהפעילו חבריו בדרג הצבאי הבכיר לצאת ל"מכה מקדימה". אישים בכירים שעמם נועץ, בהם דוד בן-גוריון, ערערו את ביטחונו בכוחו של צה"ל לצאת למלחמה ללא גיבוי מעצמה בינלאומית. בן-גוריון ביקר בחריפות גם את גיוס המילואים.

המפנה המכריע היה ב-23 במאי: היום שבו הודיעה מצרים על סגירת מיצרי טיראן ועל סגירת תעלת סואץ לשיט של אניות ישראליות. יום זה היה נקודת האל-חזור.

קרוע בין הכרתו בחובת מיצוי מהלך מדיני שאולי ימנע מלחמה והחובה לציית להחלטות הדרג המדיני, לבין היתרונות הברורים של "המכה המקדימה", וכשהוא נתון ללחץ כבד מצד חבריו למטה הכללי לפעול מיד, נקלע רבין למצוקה.

הוא עבד סביב השעון, עישן ללא הרף וחש תשישות ומועקה. מתוך תחושת אחריות זימן לביתו את האלוף עזר ויצמן, אז ראש אג"ס, וביקשו להחליפו. ויצמן סירב והביע את בטחונו כי רבין ישוב במהרה למלא את תפקידו. ואכן, לאחר 24 שעות מנוחה חזר רבין למלא את כל תפקידיו. ב-30 במאי 1967, בעוד המגעים המדיניים נמשכים, נחתם חוזה הגנה גם בין מצרים לירדן. בכך צורף גם צבא ירדן למערך הצבאי נגד ישראל. גם הסובייטים וגם האמריקנים ניסו למנוע מלחמה וקראו לישראל להמשיך במאמצים המדיניים. המטה הכללי, לעומת זאת, הגביר את לחציו לפתוח במלחמה. בציבור גברה התחושה של ערב מלחמה קשה.

ראש הממשלה לוי אשכול, שמעולם לא נחשב לאיש ביטחון, נענה בלב כבד ללחצים שהופעלו עליו לוותר על תפקידו כשר ביטחון. בלחץ הציבור, ולמגינת ליבו של רבין, מונה לתפקיד משה דיין. האופוזיציה בהנהגת מנחם בגין, שהייתה כל העת בסוד העניינים, החליטה שהזמן מחייב ממשלת אחדות לאומית והצטרפה לממשלה. התפתחות זו האיצה את "מכת המנע" של צה"ל.

ב-4 ביוני 1967 החליטה הממשלה לאשר לצה"ל לפתוח במתקפה.

מלחמת ששת הימים

ב-5 ביוני 1967 החלה מתקפת פתע של חיל האוויר. בפעולה שבה השתתפו כמעט כל מטוסי הקרב של צה"ל, תקף חיל האוויר הישראלי את שדות התעופה ואת חילות האוויר של מצרים, סוריה, עיראק וירדן ופגע בהם פגיעה אנושה ביותר. את המתקפה הגדולה של חיל האוויר ליווה רבין ממטה החיל. לאחר התקפת מחץ זו נסללה הדרך לכוחות השריון ולחיל הרגלים לפרוץ לסיני. רבין פיקד על המערכה מה"בור" – מוצב הפיקוד העליון של צה"ל ומשם יצא לסירוס בזירות הקרב השונות הוא נמנע מאירועים מתוקשרים, למעט ביקורו בעיר העתיקה בירושלים.

הרמטכ"ל יצחק רבין,
שר הביטחון משה דיין
ואלוף פיקוד מרכז עוזי נרקיס,
בכניסה לעיר העתיקה בירושלים
יוני 1967

באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: אילן בראונר

תוך ימים בודדים הוכרע הצבא המצרי ונסוג לתעלת סואץ. בעקבות התקפות צבא ירדן באיזור ירושלים, נפתחה חזית שנייה. תוך יומיים כבשו כוחות צה"ל את כל הגדה המערבית ואת ירושלים המזרחית והגיעו אל הכותל המערבי. תמונתם של יצחק רבין, משה דיין ואלוף פיקוד המרכז, עוזי נרקיס, בשער האריות, הנציחה את המימד ההיסטורי של המלחמה ונפוצה ברחבי העולם. לאחר שהוכרעו צבאות מצרים וירדן, ביום החמישי למלחמה וערב הפסקת האש, תקף צה"ל את הסורים ברמת הגולן. משהושלם כיבוש הרמה והפסקת האש נכנסה לתוקפה, הוסר האיום מעל יישובי הצפון. רבין חש סיפוק כי התוכניות המפורטות שהכין צה"ל לקראת מערכה אפשרית אכן עמדו במבחן.

עם תום המלחמה נישאה תהילתו של צה"ל בפי כל וההשתאות מגודל הניצחון הדהדה ברחבי העולם כולו. על אף מיעוט השינויים שהכניס שר הביטחון החדש משה דיין בתוכניות המלחמה, זכה דיין לתהילה בעולם. רבים בציבור חשו, כי נעשה לרבין עוול. תחושה זו הוקלה במקצת במעמד קבלת תואר דוקטור לשם כבוד מטעם האוניברסיטה העברית באמפיתיאטרון הישן על הר הצופים. במעמד זה זכה רבין להוקרה שחש העם בישראל לרמטכ"ל הניצחון. בנאומו, שסוקר בהרחבה ברחבי העולם, סיכם רבין את המלחמה, והבליט את מחירה הכבד למנוצחים ולמנצחים כאחד, ללא התנשאות וללא שמחת מנצחים. נאומו היה למסמך מכונן בחינוכו של כל חייל בצה"ל וסייע לצריכתו של רבין בזיכרון הלאומי כאדריכל הניצחון הגדול במלחמת ששת הימים.

בתום המלחמה הייתה ישראל אחרת. השטח שבשליטתה גדל ביותר מפי שלושה, ואחריות לגורלם של מיליון וחצי פלסטינים הוטלה על כתפיה. הוויכוח על גבולות המדינה, אשר הסתיים לכאורה בתום מלחמת העצמאות, נפתח מחדש.

"הלוחמים בקווים הקדמיים ראו במו עיניהם לא רק את תפארת הניצחון אלא גם את מחירו. חבריהם נפלו על ידם מתבוססים בדמם. ויודע אני כי המחיר הנורא ששילם האויב נגע אף הוא עמוק בליבם של רבים מהם"

שגריר ישראל בארצות הברית

תפקיד השגריר הוטל על רבין לפי בחירתו ולהפתעת רבים מחבריו. על אף היעדר ניסיון בתפקיד מדיני, הייתה לו משנה סדורה על חשיבות יחסי ישראל - ארצות הברית.

הוא היה משוכנע שיוכל לתפקיד וכי יתרונותיו עולים על חסרונותיו. את החודשים שנותרו עד ליציאתו לוושינגטון, הקדיש לשיפור ידיעותיו בשפה האנגלית וללימוד תולדותיה של המדינה הדמוקרטית החשובה בעולם, מדיניות החוץ שלה ובעיקר רזי יחסיה עם ישראל. שיחותיו עם הפרופ' הנרי קיסנינג'ר, מי שניהן אז כיועץ לביטחון לאומי של הנשיא לינדון ג'ונסון ואחד המדינאים המשפיעים בארצות הברית, האירו את עיניו בשאלות העומדות בראש סדר היום האמריקני, בהן המלחמה הקרה, מלחמת וייטנאם ושאלות הפיקוח על הנשק הגרעיני בעולם.

רבין היה מודע ליתרון שמעניק לו מעמד הרמטכ"ל המנצח ב"מלחמת ששת הימים" ולא נתבדה. הוא התקבל בוושינגטון בזרועות פתוחות.

הנשיא הדמוקרטי לינדון ג'ונסון עמד אז בשלהי כהונתו. בראש דאגותיו עמדו המלחמה הקרה והמעורבות האמריקנית בווייטנאם. אחד הנושאים הרגישים בעת ההיא ביחסי ארצות הברית עם ישראל היה תביעת האמריקנים לפיקוח על תוכניות הגרעין של ישראל ובתוך כך, גם התביעה מישראל לחתום על האמנה לפיקוח על הנשק הגרעיני.

ישראל התנגדה לשתי התביעות. כהוראת שעה הורו האמריקנים על עיכוב במשלוח מטוסי פנטום לישראל שעליהם כבר הוסכם. רבין היה שותף מלא להתנגדות הישראלית בשאלות הפיקוח על הגרעין ונצמד לנוסחה הישראלית שקבעה, כי ישראל לא תהיה הראשונה להכניס נשק גרעיני לאיזור. תפיסה זו ייצגה את נוסחת ה"עמימות" שנקטה ממשלת ישראל בשאלת הגרעין מאז ראשית כהונתו של אשכול כראש ממשלת ישראל. רבין ניהל מאבק עקשני בזיקה שיצרו האמריקנים בין הנושא הגרעיני לבין אספקת פנטומים לישראל.

בנובמבר 1968, לקראת סיום שנתו הראשונה בוושינגטון, התקיימו בארצות הברית

בחירות לנשיאות. בניגוד למסורת התמיכה היהודית במפלגה הדמוקרטית, ובניגוד לעמדת משרד החוץ בירושלים, גילה רבין אהדה למועמד הרפובליקני לנשיאות, ריצ'רד ניקסון, שבו ראה בעל ברית טוב יותר לישראל ממתחרהו. עמדתו נשענה על היכרות קודמת שהייתה לו עם ניקסון ועל העמדות שהשמיע בתקופת ההתמודדות על הנשיאות. מערכת הבחירות סייעה לרבין להכיר מקרוב את מנגנוני הדמוקרטיה האמריקנית; את ראשי המפלגות הגדולות; את כוחה של התקשורת וגם את נציגיה החשובים. הוא הירבה לבקר בקהילות היהודיות והתוודע לראשי הארגונים היהודיים החשובים.

בבחירות זכה, כידוע, ריצ'רד ניקסון, ואחד המינויים הראשונים שלו היה מינויו של הנרי קיסנינג'ר לראש המועצה לביטחון לאומי.

על בסיס היכרותם הקודמת קידם רבין את המינוי בברכה. במסגרת תפקידו היה רבין כפוף למשרד החוץ הישראלי, אך יחסיו הטובים עם ראש הממשלה, לוי אשכול, אפשרו לו לקיים מסלול ישיר אליו, שלא פעם היה לצנינים בעיני שר החוץ אבא אבן ואנשי משרדו.

עם פטירתו של אשכול, ב-פברואר 1969, נבחרה גולדה מאיר לראש ממשלת ישראל. גם עמה יצר רבין קשרי אמון והמשיך לקיים ערוץ קשר ישיר לראש הממשלה, שסייע לו להניע ביעילות מהלכים חיוניים לישראל. על אף חילוקי הדעות עם הממשל האמריקני בשאלת פתרון הסכסוך בין ישראל למדינות ערב, שנמשכו גם לאחר בחירתו של ניקסון, הגיע רבין בתקופה זו להישגיו הגדולים כשגריר.

"יותר ויותר השתכנעתי, כי משקל יחסינו עם ארצות הברית ועם היהדות הגדולה במדינה החזקה ביותר בעולם המערבי ילך וגבר"

השגריר יצחק רבין
בדרכו לארצות הברית, 1973
באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

המלחמה הקרה והמעורבות הסובייטית במצרים ובסוריה העמידו את המזרח התיכון במוקד הפעילות המדינית של ארצות הברית, שראתה בקידום הסדר מדיני בין ישראל לשכנותיה אמצעי חשוב לצמצום ההשפעה הסובייטית באזור. באוקטובר 1969 ניסח מזכיר המדינה האמריקני ויליאם רוג'רס, תוכנית להסדר שלום בין ישראל לשכנותיה. מטרתה היתה הסכם שלום כולל עם מצרים ועם ירדן, שיכלול נסיגה מלאה של ישראל לקווי 1967, על פי החלטה 242 של האו"ם.

רבין פקפק בסיכויי התוכנית להשיג את מלוא מטרותיה. מאז סיום מלחמת ששת הימים ראה בשטחים קלפי מיקוח. עם זאת, התנגד נחרצות לנסיגה לקווי 1967, שבהם ראה גבולות שאינם בני הגנה.

מזכיר המדינה רוג'רס הציג את תוכניתו בפני ממשלת ישראל בדצמבר 1969. על אף התנגדותו לנסיגה לגבול הבינלאומי ראה רבין בהמשך הדיאלוג עם הממשל האמריקני מהלך חיוני לישראל והציע לממשלת ישראל שלא לדחות את התוכנית על הסף. בניגוד לדעתו, דחתה ממשלת ישראל את התוכנית, והמתח בין שתי המדינות גבר.

המתח התפוגג רק לאחר שהתוכנית נדחתה גם על ידי הסובייטים והמצרים. האמריקנים לא אמרו נואש וחיפשו תוכנית חדשה ליישוב הסכסוך. בעוד המגעים המדיניים נמשכים, נמשכה גם "מלחמת ההתשה" בין צה"ל לבין הכוחות המצריים על גדות תעלת סואץ. מחיר הדמים היה כבד.

באוקטובר 1969 ערכה גולדה מאיר ביקור ממלכתי ראשון אצל הנשיא ניקסון. ביקורה זכה להצלחה רבה. רבין היה מעורב בהכנות לביקור וגם בדיונים שהתקיימו במהלכו. הצלחת הביקור נזקפה במידה רבה לזכותו. ההישג הגדול היה השלמת האמריקנים לראשונה עם מדיניות ה"עמימות הגרעינית" שנקטה ישראל. בביקור זה ביטלו האמריקנים את הזיקה בין עניין הגרעין לבין הסיוע הצבאי לישראל והבטיחו לספק לישראל מטוסי פנטום.

ממעמדו כבן שיח לבכירי המדינאים האמריקנים, פעל רבין בכל דרך לשכנעם כי על ישראל להחרף את צעדיה נגד מצרים וכי מדיניות כזו תשרת היטב גם אינטרסים אמריקנים באיזור. פגיעה במצרים, טען, תגרום לצמצום ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון ותתרום בעקיפין לקידום הסכמים בין המעצמות בנושאי הגבלת מירוץ החימוש. עוד טען, כי בעוד ברית המועצות מספקת סיוע למצרים, ארצות הברית נמנעת מחיזוק ישראל בהתאם. את עמדתו ביסס רבין על ההנחה, כי הסדרי שלום יש לעשות רק מעמדה של כוח. כחבר ב"מטבח" של גולדה מאיר היה רבין מיוזמי "התקפות העומק" הישראליות בלב מצרים, שנמשכו מינואר עד יולי 1970. מטרת ההפצצות הייתה לפגוע במצרים פגיעות אנושות ורק אז להגיע להפסקת אש. בהפצצות העומק שיזמה ישראל נפגעו עשרות אזרחים מצריים והן עוררו ביקורת בעולם וגם בישראל.

רבין לא שינה את עמדתו גם במחיר חילוקי דעות עם ארצות הברית. עמדתו נתפסה כניצית קיצונית, אך מאחוריה עמדה תוכנית מדינית. היא נועדה מראש להיות מהלך מוגבל, שיש לסיימו בזמן כדי לקטוף את פירותיו המדיניים. מצרים ספגה אבידות כבדות. ואז, כשם שהפעיל את השפעתו על גולדה מאיר לפעול, כך הפעיל את מלוא השפעתו כדי להשיג הפסקת אש. באוגוסט 1970 נכנסה לתוקפה הפסקת האש. לראשונה נתנה ישראל את הסכמתה לקבל, אם כי בהסתייגות, את החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 242, שכללה נסיגה משטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים והכרה בריבונותו ובעצמאותן של כל מדינות האיזור.

הסכמה זו הביאה לפרישתה של גח"ל מהממשלה ולהתפרקות הקואליציה, אך הממשלה שרדה וגולדה מאיר נשארה בתפקידה כראש הממשלה.

במהלך תקופה זו ביקר רבין פעמים רבות בארץ, השתתף בישיבות ממשלה וביסס את מעמדו כמדינאי מבטיח.

בספטמבר 1970 הגיעה ראש הממשלה, גולדה מאיר, לביקור שני בווינגטון. גם הפעם טרח רבין הרבה בארגונו. בביקור זה הושגה הסכמה אמריקנית לביטול האמברגו על משלוח מטוסי פנטום לישראל והוסכם על סיוע ביטחוני לישראל בהיקף חסר תקדים.

גם הישג זה נזקף במידה רבה לעבודת ההכנה של רבין. בעת הביקור ביקש הנשיא ניקסון מישראל, באמצעות רבין, לסייע לחוסיין מלך ירדן לסכל ניסיונות סוריים ופלסטיניים לאיים על שלטונו. רבין תמך בבקשה ופעל לשכנועה של ראש הממשלה להיענות לה. בסופו של דבר, הצליח המלך חוסיין לדכא את המרד בכוחות עצמו. הוא הפעיל את מלוא כוחו וטבח בלוחמים הפלסטיניים ללא רחם. בזכרונם נצרב חודש זה כ"ספטמבר השחור". נכונותה של ישראל להענות לבקשה האמריקנית ולסייע למלך ירדן חיזקה מאוד את שיתוף הפעולה בין ישראל לארצות הברית וגם את יחסי המלך חוסיין עם ישראל.

המחצית השנייה של כהונתו בווינגטון עברה על רבין ביתר נינוחות. הוא הירבה לעסוק בתחביב הצילום ולשחק טניס. על אף אכזבתו מהממשל הרפובליקני, שתלה בו תקוות רבות, חש כי רבות מתוכניותיו הוגשמו. הוא היה מרצה מבוקש הן בקהילות היהודיות הן במסגרות אקדמיות, הוזמן לאירועים חברתיים ופתח גם את ביתו לאורחים.

השגרה הופרה בדצמבר 1971, עם מותו של אביו, נחמיה, שהתגורר מזה שנים אחדות במנרה ליד בתו רחל ובני משפחתה. מות אביו רק חיזק את תחושתו כי הגיע הזמן לחזור הביתה. הוא חשב לשלם להשתלב בזירה הפוליטית.

חבר כנסת מטעם "מפלגת העבודה"

מנעוריו היה רבין איש "תנועת העבודה", עליה התחנך ולאור ערכיה פעל, אך מעולם לא היה חבר מפלגה. עם סיום כהונתו כשגריר, הצטרף לראשונה ל"מפלגת העבודה", לקראת הבחירות שנקבעו לחודש דצמבר, הציבה אותו "הוועדה המסדרת" של המפלגה במקום העשרים ברשימת "העבודה" לכנסת, שבראשות גולדה מאיר.

כחודש וחצי לפני הבחירות התברר, כי ישראל אינה עומדת בפני מערכת בחירות אלא בפני מלחמה.

ב-6 באוקטובר 1973, בצהרי יום הכיפורים, פרצה במפתיע מלחמה, "מלחמת יום הכיפורים". ישראל לא הייתה מוכנה, והארץ הוכתה בתדהמה. הייתה זו המלחמה הראשונה שרבין לא מילא בה תפקיד צבאי.

ביום הרביעי למלחמה קיבל רבין את הצעתו של שר האוצר, פנחס ספיר, לעמוד בראש מלווה חירום לגיוס כספים להוצאות המלחמה והפעיל בהצלחה רבה את קשריו. המלחמה, שמצאה את ישראל בלתי ערוכה, זעזעה את הציבור ואת אמונו בממשלה.

משנסתיימה, החל חשבון הנפש. הציבור, שהיה נתון זה שנים בשיכון הכח שבא בעקבות הניצחון במלחמת ששת הימים, היפנה את זעמו נגד הממשלה ונגד "הקונספציה" שטיפחה, שהובילה את המדינה כמעט אל עברי פי פחת.

ב-31 בדצמבר 1973 נערכו הבחירות לכנסת. רבין היה שותף למערכת הבחירות ונהנה ממעמד של מי שלא נמנה עם האחרים למחדל המלחמה. בבחירות איבדה מפלגתו מכוחה אך בכל זאת הצליחה להרכיב ממשלה. גולדה מאיר חזרה לעמוד בראשה ולהוביל את מדיניותה. גם שר הביטחון, משה דיין, שנתפס כאחראי הראשי למחדל, נשאר בתפקידו. בממשלה זו מונה רבין לשר העבודה, מינוי שלא היה תפור בדיוק למידותיו. אף על פי כן, החל ללמוד במרץ את אתגרי המשרד.

הציבור התקשה לראות את מנהיגי המחדל חוזרים לתפקידיהם ודרש מיצוי הדין. בלית ברירה מינתה הממשלה ועדת חקירה ממלכתית לבדיקת הסיבות למחדל "מלחמת יום הכיפורים", בראשה הועמד השופט העליון שמעון אגרנט.

ב-1 באפריל 1974 פרסמה הוועדה דו"ח ביניים.

הדו"ח דן רק בדרג הצבאי, ועליו הטיל את מלוא האשמה. בחינה של תפקודי הדרג המדיני לא נכללה בכתב המינוי של הוועדה, ולכן גם לא נדונה. הקורבן הגדול של הכרעת הוועדה היה הרמטכ"ל דוד אלעזר שהודח מתפקידו.

רבין הסתייג בפומבי מדו"ח הוועדה וביקר בחריפות את כתב המינוי החלקי שלה. בדבריו הבליט את אחריות הדרג המדיני במדינה דמוקרטית לכל פעולות הצבא המתבצעות אך ורק על פי הוראותיו. במיוחד התקומם נגד הטלת האחריות האישית על כתפי הרמטכ"ל דוד אלעזר, שבו ראה מפקד נועז שלא זכה להערכה שהיה ראוי לה.

אל הפגנת היחיד של חייל המילואים מוטי אשכנזי החלו להצטרף חיילי המילואים שזה אך השתחררו, ועד מהרה גרפה המחאה גם את הציבור הרחב. ב-11 באפריל 1974, בלחץ המאבק הציבורי, הגישה גולדה מאיר את התפטרותה. בחירתו של רבין לראש ממשלה הייתה במידה רבה מפתיעה. עם זאת היה ברור לראשי "מפלגת העבודה", כי יש להעמיד בראשה אדם שלא היה מעורב במחדל המלחמה. רבין זכה לתמיכה של קבוצה מרכזית מקרב ותיקי מפא"י, שהכירו אותו מקרוב והאמינו בכישוריו ובמנהיגותו. לזכותו עמדו גם עברו כרמטכ"ל הניצחון ב"מלחמת ששת הימים" וכהונתו המוצלחת בווינגטון. באישיותו גילם את הסיכוי להחזיר ל"מפלגת העבודה" את אמון הציבור. בבחירות הפנימיות במפלגה גבר על המועמדים האחרים ונבחר לראש הממשלה ה-17 של מדינת ישראל.

ראש ממשלת ישראל

את כהונתו כראש ממשלה החל רבין ב-3 ביוני 1974. בראשית ימיה נשענה ממשלתו על קואליציה של 61 חברי כנסת. שר הביטחון היה שמעון פרס. מחוייב לבחוריו ולערכי מפלגתו הוביל מדיניות של רציפות שלטונית, אך בה בעת ייצג את חילופי המשמרות בממשלה ואת נכונותה לשינויים.

חידוש היוזמה המדינית והתקדמות לשלום היו משימתיו העיקריות. טרם כניסתו לתפקידו נחתמו בין ישראל וסוריה הסכמי הפרדה, שסיימו למעשה את מלחמת יום הכיפורים עם סוריה. ההסכמים הושגו בסיועו של מזכיר המדינה האמריקני, הנרי קיסינג'ר. מנקודת מוצא זו יכול היה רבין להמשיך את יוזמת השלום הישראלית. מטרתו הראשונה הייתה מצרים.

נאמן להשקפתו כי הפערים בין הצדדים אינם מאפשרים השגת שלום מלא, חתר להסכם ביניים. לאחר הסכמת מצרים למשא ומתן נפרד עם ישראל, החלו דיונים בין המדינות בתיווכו של מזכיר המדינה הנרי קיסינג'ר, שראה בהסכם הזדמנות לצמצם את ההשפעה הסובייטית באיזור.

קיסינג'ר ניהל מסע דילוגים מתיש והפעיל את מלוא כובד משקלו על הצדדים. המשא ומתן נמשך חודשים רבים, והיה קשה ורצוף משברים.

רבין היה מודע לסיכונים הטמונים בהסכם לישראל, אך גם לסיכויים הגדולים שהוא צופן בחובו, והיה מוכן לעשות את "המייל הנוסף" כדי להגיע לפשרה.

לקראת החתימה היה עליו להשיג רוב פרלמנטרי, שיתמוך בהחלטה פורצת דרך זו. ב-1 בספטמבר 1975 נחתם בז'נבה, בחסות מזכיר האו"ם קורט ולדהיים, הסכם הביניים עם מצרים, המדינה הערבית החזקה ביותר. בהסכם התחייבה ישראל להסיג את כוחות צה"ל משטחים ממזרח לתעלת סואץ ולהחזיר את שדות הנפט באבו רודס למצרים. ארצות הברית התחייבה להגדיל את הסיוע הביטחוני והכלכלי לישראל ולא להכיר באש"ף כנציג העם הפלסטיני. לראשונה הסכימה מצרים לחתום על הסכם נפרד עם ישראל. כמו כן הוסכם בין שתי המדינות על חידוש נוכחות האו"ם בסיני ועל צמצום התעמולה האנטי ישראלית.

במסיבת עיתונאים, גרמניה, יולי 1975
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: משה מילנר

שאלת המגזר הערבי במדינה הועמדה בפניו בכל חריפותה ב"יום האדמה", שצוין לראשונה על ידי ערביי ישראל בשביתה כללית בגליל ב-30 במרס 1976.

השביתה הוכרזה בעקבות מדיניות "יהוד הגליל" והפקעת קרקעות ערביות. במהלך ההפגנות סערו הרוחות, וכוחות הביטחון הגיבו באש חיה. שישה מפגינים נהרגו ורבים נפצעו. האירועים התסיסו את הציבור הערבי כולו, עוררו ביקורת חריפה גם בקרב הציבור היהודי והביאו את רבין לבחון מחדש את יחסי המדינה עם המיעוט הערבי. במהלך כהונתו השנייה כראש ממשלה יישם רבין את מסקנותיו והוביל שינוי דרמטי בתחום זה. במהלך כהונתו השתלב רבין בזירה הפנים מפלגתית ולמד להכירה לראשונה מקרוב. הוא ביקר בסניפים, פגש אנשים ולמד על בעיותיהם. כמי שידרש להתמודד בעתיד על מקומו בראשות מפלגתו, גיבש רבין את מחנה תומכיו.

בזירה הכלכלית והחברתית המשיך רבין את מדיניותה המסורתית של "מפלגת העבודה". ממשלתו נדרשה להתמודד עם הגרעון הכלכלי שנוצר בעקבות "מלחמת יום הכיפורים" ועם הקיצוצים המתחייבים ממנו.

על אף הקשיים, בתקופת כהונתו נמשכה הצמיחה הכלכלית ונשמרה רשת הביטחון הסוציאלית. תקציבי מערכת החינוך גדלו ומאמצים רבים הושקעו בטיפוחה. ממשלתו דאגה ליצירת מקומות עבודה והפערים בחברה הישראלית קטנו. הצלחות אלו זכו להערכת הציבור. עם זאת, פרשיות שחיתות בצמרת מפלגתו העיבו על הישגי ממשלתו וקוממו עליה רבים. ביטויים כמו "מושחתים נמאסתם" חשפו מצב רוח לאומי חדש. גם משקעי "מלחמת יום הכיפורים" טרם התפוגגו.

יחסיו של רבין עם שר הביטחון בממשלתו, שמעון פרס, שמלכתחילה היו טעונים, החריפו במהלך שנות כהונתו והדים למתח זה חילחלו לא פעם לכותרות העיתונים.

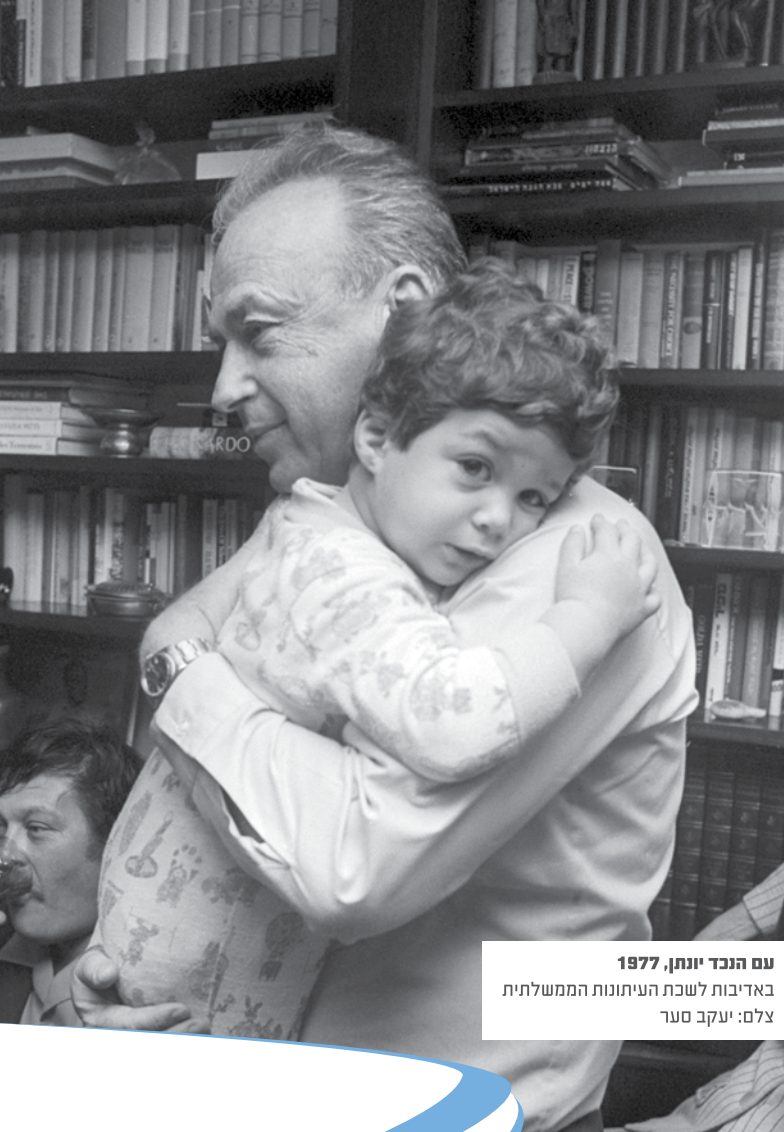
ההסכם אושר בכנסת ברוב מוחץ, והיה לאחד מהישגיו הבולטים של רבין כראש ממשלה. בדיעבד ניתן היה לומר, כי הסכם זה היה הנדבך הראשון שעליו נבנה הסכם השלום המלא עם מצרים, שנחתם כארבע שנים לאחר מכן על ידי ממשלת "הליכוד" בראשות מנחם בגין. הישג נוסף של רבין כראש ממשלה היה "הסכם ההבנות" עם הממשל האמריקני, בראשות הנשיא ג'ראלד פורד, שבלעדיו לא היה מושג הסכם הביניים עם מצרים. בהסכם זה קיבלה על עצמה ארצות הברית התחייבויות מרחיקות לכת לביטחון ישראל ולכלכלתה.

במסגרת ניסיונותיו לקדם הידברות עם מדינות ערביות נוספות, ערך רבין מפגשים חשאיים עם חוסיין מלך ירדן וכן ביקור חשאי ראשון של ראש ממשלה ישראלי אצל חסן מלך מרוקו.

הבעיה הפלסטינית לא ירדה מסדר היום. פעולות הטרור נמשכו. רבין התנגד בחריפות לכל משא ומתן עם אש"ף, שבו ראה ארגון טרור האחראי לפעולות הטרור נגד ישראל. את פתרון הבעיה הפלסטינית המשיך לראות ב"תוכנית אלון", שאותה ניסח השר יגאל אלון עוד ב-1967. התוכנית, שאומצה רשמית על ידי "מפלגת העבודה", ב-1973, שללה מכל וכל כינונה של מדינה פלסטינית בשטחים וקבעה, כי פתרון הבעיה הפלסטינית יבוא רק במסגרת ממלכת ירדן.

ברוח תוכנית זו, תמך רבין בהתיישבות יהודית ביטחונית בשטחים, אך שלל בחריפות התנחלות יהודית בלב ליבה של האוכלוסייה הערבית. בנושא זה נקלע לעימותים עם "גוש אמונים", התנועה שהובילה את ההתיישבות היהודית באיזורים המיושבים בשטחים. העימותים לוו לא פעם גם בקולות צורמים.

אף על פי כן, נמנע רבין מעימות גורף עם המתנחלים. לאחר היסוסים, ולמגינת ליבו, אישר את הקמת היישוב היהודי בקדום. חרף התנגדותו העקרונית, לא הצליח רבין למנוע את המשך מעשה ההתנחלות באזורים צפופי אוכלוסייה פלסטינית.

עם הנכד יונתן, 1977
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: יעקב סער

ב-27 ביוני 1976 נחטף מטוס נוסעים של חברת "אייר פראנס" בידי מחבלים פלסטינים והונחת באנטבה שבאוגנדה. במטוס היו 230 נוסעים, בהם 83 ישראלים. על פעולה צבאית החליט רבין בתום שישה ימים מורטי עצבים ורק לאחר ששוכנע בסיכויי הצלחתה. המבצע לשחרור בני הערובה בידי כוח צה"ל היה מהנועזים שביצע צה"ל. הוא העלה את קרנם של צה"ל ושל ישראל בעולם, והיה לאחד מרגעי השיא של ממשלת רבין הראשונה.

ב-10 בדצמבר 1976 הגיעו לארץ מטוסי האף-15 הראשונים מארצות הברית, שעל קבלתם עמל רבין קשות בעת כהונתו כשגריר.

הגעתם, שהייתה אמורה להירשם כהישג, הסתיימה במפח נפש. בגלל עיכובים בלתי צפויים, נחתו המטוסים אחרי כניסת השבת ומקבלי פניהם נאשמו בחילול שבת. איחור זה חולל משבר ממשלתי עם המפלגות הדתיות.

רבין החליט לנצל את המשבר להקדמת הבחירות, שעל פי שיקוליו היו אמורות להביא להגדלת כוחה של מפלגתו. ב-21 בדצמבר הגיש את התפטרותו לנשיא. מעתה ועד הבחירות לכנסת החדשה, פעלה ממשלתו כממשלת מעבר. ברקע הופיעה מתחרה חדשה ל"מפלגת העבודה", תנועת "שינוי", שלאחר זמן קצר כונתה ד"ש - המפלגה הדמוקרטית לשינוי. בשורותיה התרכזו אישים מוכרים, מהם בשר מבשרה של "תנועת העבודה".

עוד מוקש שעמד על דרכו היה התמודדות נוספת עם שמעון פרס על תפקיד יו"ר המפלגה.

ההתמודדות נערכה ב-23 בפברואר 1977. רבין זכה בה, הגם שברוב דחוק. בעודו עומד בראש ממשלת מעבר, התקיימו בחירות לנשיאות ארצות הברית. בבחירות זכה מועמד הדמוקרטים ג'ימי קרטר. כמו בעבר, קיווה רבין לניצחונו של המועמד הרפובליקני ג'ראלד פורד, אך הסתגל במהירות והחל להיערך לקראת פגישה בבית הלבן.

באופוזיציה

בבחירות לכנסת, שנערכו ב-17 במאי 1977 התחולל מהפך. לראשונה מאז קום המדינה נמסרה מלאכת הרכבת הממשלה למנהיג "הליכוד", מנחם בגין. לראשונה עברה "מפלגת העבודה" לאופוזיציה ועימה, במעבר חד, גם רבין. מעתה מצא לו מקלט במשרד קטן בקריה בתל אביב, שהועמד לרשותו כראש ממשלה לשעבר. חברים פקדו את המקום, גם עיתונאים הירבו לשוחח אתו. לכאורה גלה למדבר הפוליטי, אך לאחר תקופת הסתגלות, המשיך, אמנם על אש קטנה, בפעילות. הוא כיהן כחבר כנסת וכחבר בוועדת חוץ וביטחון, והיה מעורב גם בזירה המפלגתית. את עיקר מרצו הפנה לכתיבת ספר זכרונותיו, "פנקס שירות", שבו סיכם את דרכו מנעוריו ועד סיום כהונתו כראש ממשלה. את הספר כתב עם ידידו העיתונאי דב גולדשטיין, והוא מהווה תעודה חשובה להכרת "תבנית נוף מולדתו" של הצבר הראשון שהגיע לכס ראש הממשלה. סיפורו הוא סיפורן של שתי המלחמות המעצבות בחייו, מלחמת העצמאות ומלחמת ששת הימים; של התפתחות צה"ל; התפתחות מערכת היחסים המיוחדת בין ישראל לארצות הברית וגם הסתכלותו האישית על הזירה הפוליטית הישראלית. בספר נתן רבין ביטוי גם לתהליך הסתגלותו שלו לזירה המפלגתית בכלל, ולזו שבתוך מפלגתו בפרט. הוא בא חשבון עם יריביו הפוליטיים, ובעיקר עם שמעון פרס. הספר עורר עניין רב. בצד שבחים, זכה לביקורת וגם בתוך מפלגתו. בשלב זה של חייו התפנה רבין, יותר מבכל תקופה אחרת בעבר, לתחביביו – הצילום והטנים – לקריאה, לכתיבת מאמרים ולנסיעות. ממקומו בספסלי האופוזיציה ליווה בהשתאות את ביקורו של נשיא מצרים, אנואר אל-סאדאת בכנסת וראה בו אירוע מכונן. הוא תמך במדיניות השלום של הממשלה ובהסכם השלום עם מצרים, חרף הסתייגותו מסעיפים אחדים שנכללו בו. בעיקר הסתייג מהסכמת ישראל לנסיגה לקווי 1967, שבה ראה תקדים שיחייב את ישראל גם בהסכמים עתידיים. במהלך 1980 נענה רבין להצעתו של דב יודקובסקי, מעורכי "ידיעות אחרונות" ויצא

ב-7 במארס 1977 התקיימה הפגישה. קארטר העמיד את שאלת קידום השלום במזרח התיכון כמטרתו העליונה. תוכניתו של קרטר כללה הקמת מדינה פלסטינית ונסיגה מלאה של ישראל מהשטחים, תוכנית שבעבר כבר נדחתה בידי רבין.

הביקור רק חשף את עומק חילוקי הדעות עם הממשל החדש. עד לבחירות בישראל נותרו חודשיים, וחילוקי הדעות עם הנשיא האמריקני העיבו על מעמדו של רבין במערכת הבחירות שאליה נערך. עם שובו פירסם עיתון "הארץ" את דבר קיומו של חשבון בנק של משפחת רבין בארצות הברית, מעשה שהיה בלתי חוקי בעת ההיא. היועץ המשפטי לממשלה דאז, אהרן ברק, החליט להעמיד לדין את רעיית ראש הממשלה, לאה רבין. בעקבות זאת החליט רבין ליטול אחריות גם על עצמו, וב-7 באפריל 1977 הגיש את התפטרותו. במקביל הסיר את מועמדותו לראשות הרשימה של מפלגתו לקראת הבחירות הקרבות. במקומו הועמד בראש הרשימה שמעון פרס.

כעולה מהחוק, המשיך רבין למלא את תפקידו כראש ממשלת המעבר עד כניסתו של מנחם בגין למשרד ראש הממשלה. החלטתו של רבין לשאת באחריות משותפת עם אשתו לעבירה זכתה להערכה ציבורית, ולימים אף סייעה לו לחזור ולהיבחר אל התפקיד הרם בפעם השנייה.

"איני יכול להיות עתה מועמד המפלגה לראשות הממשלה. לא משום חומרת העִבירה, אלא מפני שעברתי עבירה, אף אם טכנית, ואני מוכרח לנהוג על פי חינוכי, מסורתי, האני מאמין שלי ולשלם את מחירה. כל אורח כך, קל וחומר ראש הממשלה המבקש את אמון העם לכהונה נוספת"

בכנסת, 1980
צלם: חנניה הרמן

עם העיתונאי איתן הבר למסע ארוך של פגישות עם האישים הבולטים בפוליטיקה העולמית בעת ההיא, איתם שוחח על עולם ומלואו.

השיחות נמשכו גם ב-1983 וכונסו בספר שראה אור ב-1984 תחת הכותרת "יצחק רבין משוחח עם מנהיגים וראשי מדינות". מהספר עולה בקיאותו של רבין בבעיות הזירה הבינלאומית ובשינויים המתחוללים בה, ובעיקר בהשלכותיהם על עתיד ישראל. לקראת הבחירות הפנימיות ב"מפלגת העבודה" למועמדה לראשות הממשלה, לקח רבין חלק פעיל בחיי המפלגה. הוא תמך במועמדו של חברו ומפקדו יגאל אלון, שהתמודד מול פרס על ראשות המפלגה. מותו הפתאומי של אלון, ב-29 בפברואר 1980, הפך את תוכניתו על פיהן. בברכת אלמנתו של אלון הכריז רבין על מועמדו לתפקיד. בתוך חודשים ספורים הקים מחדש את "מחנה רבין". בבחירות הפנימיות במפלגה, שנערכו בנובמבר, הובס. בבחירות הכלליות לכנסת העשירית, שנערכו ב-30 ביוני 1981, זכה "הליכוד" בראשות מנחם בגין. "מפלגת העבודה" נותרה שוב באופוזיציה. בתום השנה הראשונה לכהונתה, יצאה ממשלת בגין למבצע "שלוש הגליל" להגנת יישובי הצפון. רבין, שהיה מעורה היטב בבעיות היישובים בגבול הצפון, תמך בשלביו הראשונים של המבצע ואף נמנה עם יועציו של שר הביטחון אריאל שרון, אך משנתארכה המלחמה והורחבו מטרותיה, התנגד לה בחריפות. הוא שלל מכל וכל את מטרותיו המדיניות של המבצע להביא לכינונו של "סדר חדש בלבנון" וחזר והתריע מפני שקיעת צה"ל ב"בוץ הלבנוני" והסתבכות ב"פלונטר" בלבנון. הוא קרא להסיג את כוחות צה"ל מתוך לבנון ולרכזו ברצועת ביטחון שממנה יגן על גבולה הצפוני של ישראל.

את עמדותיו ביטא בכנסת, בראיונות, במאמרים בעיתונים ובאירועים מפלגתיים. ב-1983 קובצו מאמריו ודבריו על המלחמה בספר "המלחמה בלבנון".

ב-23 ביולי 1984 נערכו הבחירות לכנסת ה-11. בראש "מפלגת העבודה" עמד שמעון פרס. ה"ליכוד" זכה ביתרון של שלושה מנדטים. במצב של כמעט תיקו, ולאור המלחמה הנמשכת בלבנון, הוקמה "ממשלת אחדות לאומית". במשא ומתן בין המפלגות הוסכם על רוטציה בתפקיד ראש הממשלה. הראשון לכהן בתפקיד היה שמעון פרס והוא שבחר ברבין לתפקיד שר הביטחון בממשלתו.

בחירתו של רבין לתפקיד שר הביטחון הייתה מובנת מאליה. בין כל חברי הממשלה בלט כ"מר ביטחון", בעל ניסיון ביטחוני ומדיני כאחד, ומינויו התקבל באהדה גם בציבור. המשימה הראשונה והדחופה ביותר בפניה עמד הייתה למלא אחר מחויבות מפלגתו לפני הבחירות להוציא את צה"ל מלבנון בשלבים. החלטה על כך נתקבלה בממשלה ב-15 בנובמבר 1985.

על פי ההחלטה, יצאו כוחות צה"ל מלבנון, למעט מ-15 ק"מ בדרום לבנון שנותרו כ"רצועת ביטחון" בשליטה ישראלית. הביטחון ברצועה זו נמסר לידי צד"ל (צבא דרום לבנון), ששיתף פעולה עם ישראל. כמו כן פעל ברצועה זו גם כוח יוניפי"ל (כוח האו"ם הזמני בלבנון) וכוח קטן יחסית של צה"ל. יחד פעלו להגנת הגבול הצפוני. ברוח זו המשיכה לתפקד גם "הגדר הטובה", שבשני מעבריה עברו מידי יום תושבים מדרום לבנון לטיפול רפואי ולעבודה בישראל.

הנסיגה לא סיימה את פרשת המלחמה. עדיין נותרו בלבנון שלושה שבויי צה"ל, שהוחזקו בידי ארגונו של אחמד ג'יבריל. רבין ראה בהחזרתם חובה לאומית. בעסקה עליה חתם, שנודעה בשם "עסקת ג'יבריל", שוחררו 1,150 שבויים פלסטיניים תמורת שלושת שבויי צה"ל. המחיר היה כבד.

רבין היה מודע היטב לגובה המחיר, אך מחויבותו לחיי השבויים הישראליים הכריעה. העסקה הקימה עליו גלי ביקורת מימין וגם מגורמים בצה"ל. חרף הביקורת עמד רבין נחוש מאחוריה, גם נוכח השתלחויות אישיות. האחריות לחיי כל חייל ואזרח ישראלי הייתה אחד מסימני ההיכר של כהונתו כשר ביטחון וכראש ממשלה.

המבחנים הגדולים היו עדיין לפניו. בסוף דצמבר 1987 פרצה ה"אינתיפאדה", התקוממות עממית של הפלסטינים תושבי השטחים. בתחילה לא זיהה את ייחודה.

בחדשים הראשונים האמין כי יש לה פתרון צבאי ופעל לדכא אותה בכוח.

לאחר חודשים אחדים של מאבק, שוכנע כי ההתקוממות היא אירוע בעל אופי חדש שטרם התנסה בו בעבר. הוא למד לדעת, כי ההתקוממות מונהגת בידי התושבים המקומיים, ולא על פי ההוראות של הנהגת אש"ף בטונים, והבין כי היא מבטאת מאוויים לאומיים פלסטיניים אותנטיים, ויאוש של הציבור הפלסטיני מן המצב הקיים.

עם זאת היה נחרץ במדיניותו למנוע מן הטרור כל הישג. "שום דבר לא ישיגו בכוח, אלא רק ליד שולחן המשא ומתן", חזר ואמר. ברוח זו נקט בכל האמצעים העומדים לרשותו כדי לפגוע במבצעי טרור ובמפירי סדר. הוא הפעיל כל כלי נשק שהתיר לו החוק, כולל סגר וגירוש, ומנע מעובדים פלסטינים לצאת לעבודה בישראל.

בין שלל התבטאויותיו ייחסו לו את הביטוי "נשבור להם את העצמות". אף כי הכחיש את השימוש בביטוי זה, הודה בכוונתו, לפגוע קשות במפגעים ובמפירי הסדר, אך לא להרוג אותם. מדיניותו נראתה בלתי מוסרית וחסרת תוחלת בעיני השמאל ובלתי מספקת בעיני הימין.

בתוך כך גברו גם חששותיו מפני הכרסום שזיהה בחוסנו המוסרי של צה"ל. הוא היה קשוב לדעת הקהל הישראלית, שהסתייגה מהסבתם של חיילי צבא הגנה לישראל לכוח שיטור, המתמודד עם אוכלוסיה אזרחית ועם נשים וילדים. הוא היה ער גם להשפעתה השוחקת של האינתיפאדה על רוח הלחימה של צה"ל ועל הקושי בקיום תפקידיו המסורתיים; על מעמדו כצבא העם. ככל שנקפו הימים הבין כי נכונות הפלסטינים לספוג אכזריות רבה משהניח, ושהכוח לבדו לא יביא את השקט. מסקנתו המדינית הייתה, כי יש להכיר במנהיגות פלסטינית מקומית ולפתוח עמה במשא ומתן על עתידם המדיני של השטחים. בשלב זה עדיין החזיק בדעתו, כי הבעיה הפלסטינית תמצא את פתרונה בהסדר משותף עם ירדן ולא במסגרת של מדינה עצמאית. וגם בעמדתו, שמדינה כזו תהווה איום ביטחוני על ישראל. לפיכך, תמך במגעים עם חוסיין מלך ירדן ואף נפגש עימו בסתר.

באפריל 1987 נפגש שמעון פרס עם המלך חוסיין בלונדון והגיע עימו למסמך הבנות. רבין תמך עקרונית במהלך, אך היה מציאותי דיו כדי להבין שראש הממשלה יצחק שמיר לא יקבל אותו. שינוי משמעותי במציאות המדינית התחולל רק כשנה אחר כך.

ביולי 1988 החליט המלך חוסיין לנתק סופית את יחסיו עם הגדה המערבית.

החלטה זו הורידה באחת מעל הפרק את רעיון "האופציה הירדנית", שרבין דבק בו

מאז מלחמת ששת הימים. עתה היה עליו לחפש פתרון אחר.

עם עיתונאים ליד רפיח, 1987
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלמת: מגי אלון

מזה זמן ידע רבין, כי ארצות הברית מקיימת מגעים עם אש"ף, בניסיון להביא ארגון זה לשולחן המשא ומתן. צוהר קטן נפתח בכינוס של מוסדות אש"ף בנובמבר 1988, שבו הכירה "המועצה הלאומית הפלסטינית" רשמית בהחלטת האו"ם מ-1947 על חלוקת הארץ לשתי מדינות ובהחלטות מועצת הביטחון 242 ו-338 על נסיגת ישראל משטחים שנכבשו ב"מלחמת ששת הימים" וב"מלחמת יום הכיפורים".

החלטות אלו, שהתקבלו בלחץ אמריקני, סללו את הדרך להידברות בין ארצות הברית לאש"ף ולהכרה בו כבן שיח על עתיד ארץ ישראל. רבין קרא היטב את מפת השינויים והבין את האינטרסים של בת בריתה העיקרית של ישראל. הוא הגיע למסקנה, כי על ישראל ליטול סיכונים ולצאת ביוזמת שלום משלה. כפוף לאילוצי הקואליציה ולעמדת ראש הממשלה יצחק שמיר, פרסם בינואר 1989 את תוכניתו, שהייתה בת שלושה שלבים: בשלב הראשון תאפשר ישראל בחירות חופשיות בשטחים, בהן יבחרו תושבי השטחים את הנהגתם. ההנהגה הנבחרת תנהל את האוטונומיה הפלסטינית, שעליה הוסכם עם מצרים עוד ב-1978

בהסכם השלום, ותבטיח את השקט בשטחים. השלב השני יתנהל במסגרת ועידה בינלאומית, שתעניק למהלך את תמיכת העולם. בשלב השלישי יתנהל משא ומתן על הסדר הקבע. בלחץ אמריקני קיבלה ממשלת שמיר את ההצעה, עם תיקונים קלים. התוכנית אושרה בקבינט ב-5 בנובמבר 1989. יוזמת השלום הישראלית הביאה לשיפור ביחסי ישראל עם ארצות הברית ועם העולם החופשי, אך ראש הממשלה יצחק שמיר התקשה להפנימה גם לאחר אישור הקבינט, ועשה כל שביכולתו למנוע את ביצועה.

על רקע זה החליטה "מפלגת העבודה" להצביע אי אמון בממשלת שמיר. שמעון פרס ניסה את כוחו בהקמת ממשלה צרה בראשותו, אך הניסיון נכשל. ראש הממשלה שמיר החליט להדיחו מתפקידו.

בתגובה על הדחתו של פרס, ב-15 במארס 1990 התפטרו כל שרי "מפלגת העבודה" וחזרו אל ספסלי האופוזיציה. לאחר כשש שנים סוערות שבהן כיהן כשר ביטחון, סיים יצחק רבין את תפקידו. ממשלת שמיר המשיכה לתפקד כממשלת מעבר עד לבחירות לכנסת ה-13.

אל ספסלי האופוזיציה חזר רבין כשהוא נחוש לזכות במנהיגות מפלגתו לקראת הבחירות הבאות. היה ברור לו כי בפניו עומדת התמודדות נוספת מול שמעון פרס. למירוץ הצטרפו גם חברי הכנסת ישראל קיסר ואורה נמיר. מאחוריו כבר עמד מחנה תומכים מגובש שהלך וגדל ושאליו הצטרפו תומכים רבים גם שלא מקרב המפלגה.

כדי לתת ביטוי לתמיכה הרחבה בו, החוצה מפלגות, פעל רבין נמרצות לשינוי שיטת הבחירות לראשות המפלגה וקרא לאימוץ שיטת "הפריימרים הפתוחים", לפיה יכול כל אזרח שאינו חבר במפלגה אחרת, להתפקד למפלגה ולקחת חלק בבחירת מועמדה לראשות הממשלה. שיטה זו כבר נדונה מזה זמן במפלגה, ורבים שמאסו במוסד "הוועדה המסדרת" הביעו את תמיכתם בה.

את הכנותיו לבחירות המקדימות קטעה "מלחמת המפרץ" בין ארצות הברית ועיראק, שפרצה בינואר 1991. רחוק ממוקדי קבלת ההחלטות עקב רבין אחרי מהלכיה. משהחלה ישראל לספוג טילים מכיוונה של עיראק, טען כי על ישראל להבליג ולא להגיב. עליה לעשות הכול כדי למנוע את שילובו של הסכסוך הישראלי-ערבי במלחמה לא לה. הוא האמין בייתרון הצבאי של האמריקנים, ובניצחונם ראה פתח למציאת פוליטיקה חדשה במזרח התיכון. לכן תמך בהיענות ישראל לבקשת ארצות הברית שלא להתערב במלחמה. במדיניות זו ראה צעד חשוב להידוק ההבנות בין ישראל לארצות הברית, מהלך שיביא בעקבותיו גם הגדלת הסיוע הביטחוני לישראל. לפיכך, תמך במדיניות ההבלגה של ממשלת שמיר.

כתושב תל אביב היה כפוף להוראות פיקוד העורף, והיה אזרח מן השורה. היו מי שתלו בו, כשר ביטחון לשעבר, את מצבו העגום של העורף. הוא הדף את ההאשמות וטען כי בתקציב משרד הביטחון לא ניתן היה לעשות יותר. בין השאר הזכיר כי משרדו ניהל משא ומתן מתקדם על רכישתם של טילי "פטריוט" וכי התעשייה האווירית שוקדת על פיתוח טילי ה"חץ" נגד ה"סקאדים".

מחלון ביתו עקב רבין אחרי שיירות המכוניות הנוטשות מידי ערב את תל אביב, וראה בצער כי חל כרסום בכושר העמידה של העורף הישראלי. המלחמה שיבשה את מערכת הבחירות הפנימיות במפלגת העבודה, אך לא הפסיקה אותה.

לאחר המלחמה התחזק רבין בדעתו, כי נוצרו תנאים טובים מאי פעם בעבר לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי. כמו כן היה משוכנע, כי אזרחי ישראל בשלים יותר מבעבר לתהליך שלום ויתמכו ביוזמת השלום שבדעתו להוביל. חרף הביקורת על מוכנות ישראל למלחמה, מעמדו כ"מר ביטחון" לא נפגע. בבחירות המקדימות גבר על מתחריו ויריבו שמעון פרס. עתה היה עליהם להיערך יחדיו לבחירות לכנסת. היריבים המושבעים היו תמימי דעים בשאלות המרכזיות להן תיידרש הממשלה החדשה, ובראשן משימת קידום השלום. שניהם היו שותפים להחלטה לנסות להניח בצד את משקעי העבר ולצאת לדרך משותפת.

את תוכנית השלום שלו ביסס רבין בראש ובראשונה על השינויים במערך הכוחות הגלובאלי, שהתרחשו אחרי קריסת ברית המועצות וסיום המלחמה הקרה, שהכתיבה את המדיניות הבינלאומית מאז סיום מלחמת העולם השנייה. השלכות שינוי זה על המזרח התיכון היו דרמטיות. ברית המועצות הייתה ספקית הנשק העיקרית של מדינות ערב. התמוטטותה הייתה מבחינתן מכה קשה. הסתלקותה של ברית המועצות ממעורבות באזור וניצחונם המוחץ של האמריקנים, הפכו את ארצות הברית למעצמת העל היחידה באזור, היכולה יותר מאי פעם בעבר לכפות את תוכניתיה על המזרח התיכון. פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי הוצב בראש סדר היום.

בכנסת, מספסלי האופוזיציה, מאי 1980
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: יעקב סער

הצעד הראשון היה כינוס ועידה בינלאומית לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי, במדריד בירת ספרד. כזכור, שלב הוועידה הבינלאומית נכלל בתוכנית השלום של רבין, שאושרה בקבינט ממשלת האחדות עוד בנובמבר 1989, אך עתה נענתה לה ממשלת שמיר בלב ולב.

ב-30 באוקטובר 1991 נפתחה "ועידת מדריד", בהשתתפות הנשיא האמריקני ג'ורג' בוש האב ונשיא רוסיה מיכאיל גורבאצ'וב, משלחות של מדינות ערב ונציגות נבחרת של פלסטינים מהשטחים כחלק מהמשלחת הירדנית. בראש המשלחת הישראלית עמד ראש הממשלה יצחק שמיר.

חיש מהר הבינו האמריקנים, ששמיר מנסה "למשוך זמן". אף על פי כן הוחלט לפתוח בשיחות שלום בין ישראל לשכנותיה; הוקמו ועדות דו-צדדיות עם סוריה ועם ירדן וועדות רב-צדדיות, שעסקו בנושאים המשותפים.

ראש הממשלה שמיר, שמלכתחילה הגיע אל הוועידה כמי שכפאו שד, סירב להצעות שהועלו.

הוא המשיך באותו קו גם נוכח הקפאת הסיוע האמריקני שביקשה ישראל לקליטת העלייה ההמונית מברית המועצות, שזה מקרוב פתחה את שעריה ליציאת יהודים. מספסלי האופוזיציה עקב רבין בדאגה אחרי מדיניות ה"סחבת" הישראלית ויצא נגדה בחריפות. הוא העריך שהזמן פועל לרעת ישראל, ותחושתו התעצמה נוכח התקדמותן של מדינות מוסלמיות, ואיראן בראשן, להשגת יכולת גרעינית.

את הזמן שנותר עד אז הגדיר רבין כ"חלון הזדמנויות" לשלום בין ישראל לשכנותיה. במאמרו "ניצול פסק זמן", שהתפרסם במארס 1992 בעיתון "פוליטיקה", הסביר את "חלון ההזדמנויות" שנפתח לפני ישראל והגדיר את גבולותיו ואת האתגר הגדול העולה ממנו לממשלה שתנהיג את מדינת ישראל.

שוב ראש ממשלה

ב-13 ביולי 1992 החל רבין את כהונתו השנייה כראש ממשלה. בממשלה זו מילא גם את תפקיד שר הביטחון. שמעון פרס כיהן לצידו כשר החוץ. מחויבותו לבחור הייתה לקדם את תהליך השלום ולשנות את סדרי העדיפויות במשק. הקואליציה שבראשה עמד כללה את מר"צ משמאל ואת ש"ס מימין.

בתקציב המדינה החדש הוגדלו משמעותית התקציבים לחינוך, לרווחה, לתשתיות, ליישובי הפריפריה ולמגזר הערבי, והופחתו התקציבים להתנחלויות. קיצוצים נעשו גם בתקציב הביטחון. תמיכתו של רבין במדיניות של הפרטה במשק העניקה לו גם את אהדת המגזר העסקי. בשיפור היחסים עם ארצות הברית ראה רבין את האינטרס הישראלי החיוני ביותר ותנאי להתקדמות במשא ומתן לשלום. נכונותו המוצהרת לוותורים טריטוריאליים הגבירה את שיתוף הפעולה.

נחוש להביא לשינויים כבר בשנה הראשונה לכהונתו, טען כי על ישראל להשתלב במהירות בעידן הפיוס העולמי ולהוביל מהלך נועז לשלום עם המדינות השכנות ולפתרון הבעיה הפלסטינית.

הנשיא ג'ורג' בוש האב, שהיה נתון כבר במערכת בחירות על כהונה שנייה, ראה ברבין את האדם הנכון למהלך אמיץ. בפגישה עם הנשיא שהתקיימה ב-10 באוגוסט הסכים רבין להקפאת התנחלויות חדשות ולפתירת משא ומתן מדיני. הנשיא בוש, מצידו, התחייב לבטל את התנגדות ארצות הברית למתן ערבויות ל-10 מיליארד שקל לקליטת העלייה מברית המועצות, שהקפיא בתגובה למדיניות ממשלת שמיר. בכך סלל את הדרך להצלחת מבצע קליטת העלייה של ממשלת רבין ולביצוע התוכנית לשינוי סדרי העדיפויות במדינה.

באותו ביקור נפגש רבין לראשונה גם עם המועמד הדמוקרטי לנשיאות, ביל קלינטון, מי שעתיד להיות השושבין הגדול של "הסכם אוסלו".

שאלה נוספת שהירבה לדון בה הייתה קליטת המוני העולים שהחלו להגיע מברית המועצות. בעלייה זו ראה, בין השאר, גם מנוף כלכלי רב חשיבות לכלכלתה ולחוסנה של ישראל.

היענות ארצות הברית לבקשת ישראל לערבויות כלכליות לקליטת העלייה הייתה קריטית להתגשמות חלום הדורות של עליית יהודי ברית המועצות לישראל והייתה קשורה במישרין לחיוניות המהלך של ישראל אל השלום. בואם של העולים מברית המועצות עורר בארץ התרגשות רבה. רבין היה שותף לשמחה ונתן לה ביטוי במערכת הבחירות.

הגידול הדמוגרפי וההכרה בתרומתו למשק ולחברה הישראלית חיזקו את דעתו, כי ישראל יכולה עתה ליטול על עצמה סיכונים רבים מבעבר, ולשם כך דרושה מנהיגות אמיצה. הוא האמין בכוחו למלא את התפקיד.

שיטת הפריימריס שאושרה במפלגתו לא הכזיבה, והוא זכה לתמיכה רחבה, חוצת מפלגות, שהעניקה לו את תפקיד מועמד מפלגת העבודה לראשות הממשלה.

בסיסמה "ישראל מחכה לרבין" יצאה "מפלגת העבודה" בראשותו למסע הבחירות לכנסת ה-13.

ב-24 ביוני 1992 נערכו הבחירות. מפלגת "העבודה" בראשות רבין זכתה בכ-34% מהקולות והייתה למפלגה הגדולה ביותר. רבין היה לראש ממשלה. נאום הניצחון שנשא עם פרסום התוצאות נשמר בזיכרון כנאום ה"אני אנווט". רבין היה נחוש לנווט את ממשלתו לדרך חדשה.

"אנו נמצאים בתקופה של סכנה, שלמזרח התיכון ייכנס נשק לא קונבנציונאלי. לכן, בראייה של שבע עד עשר שנים, מוכרחים לקדם את התהליך המדיני"

עם תלמידים בחבל תענך, מאי 1995
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: אבי אוחיון

הקפאת התקציבים להתנחלויות עוררה כמצופה התנגדות בחוגי המתנחלים, שיחסיו עמם היו מתוחים ממילא עוד מתקופת כהונתו כשר ביטחון. מאז לא שינה את עמדתו נגד ההתיישבות היהודית באיזורים צפופי אוכלוסיה פלסטינית אך בעד המשך ההתיישבות בבקעת הירדן ועיבוי השכונות בירושלים. התגברות כוחם של הארגונים האסלאמיים הקיצוניים, ה"חמאס" וה"ג'יהאד האיסלמי", המשיכה לעמוד בראש סדר היום הביטחוני של ממשלתו. בעקבות חטיפה ורצח של איש משמר הגבול החליט רבין לתת ביטוי ברור למדיניותו. בצעד יוצא דופן החליט על גירוש 415 מאנשי החמאס שהיו מעורבים בפיוגועים, בהם ראשי הארגון. ב-17 באוקטובר 1992 גורשו אנשי ה"חמאס" ללבנון. הגירוש עורר ביקורת קשה בעולם ובקרבת ארגונים להגנה על זכויות אדם. צילומי המגורשים הופיעו על מסכי הטלוויזיות בעולם. לנוכח הביקורת הועמדה חוקיות המהלך למבחן בג"צ, שבפסיקתו קבע כי הוא חוקי. הגירוש ביטא את מדיניותו של רבין לנקוט צעדים חריפים נגד הטרור כאילו אין תהליך שלום, ולהמשיך בתהליך השלום כאילו אין טרור. צעד אחר שנקט היה ה"סגר", שמנע מפלסטינים לצאת לעבודה בישראל. בפקודתו הוקמו מחסומים, והכלכלה הפלסטינית נפגעה אנושות. שיחות השלום הדו-צדדיות עם המשלחת הפלסטינית-ירדנית ועם המשלחת הסורית שהחלו בווינגטון אחרי "ועידת מדריד", חודשו. אך לנוכח הדשדוש בשיחות עם הפלסטינים החליט רבין להקדים את המשא ומתן עם סוריה.

בשלוש עם סוריה ראה יעד אסטרטגי בעל חשיבות עליונה, והיה נכון לווייתורים מפליגים בגולן גם במחיר של עימות עם מתיישבי הגולן שבחלקם הגדול היו תומכי מפלגתו. אך תביעת הסורים לנסיגה ישראלית מיידית ללא מחויבות להסכם שלום מלא, הביאה את המשא ומתן למבוי סתום.

את השיחות ליוו כל העת האמריקנים. מערכת הבחירות לנשיאות ארצות הברית שהייתה אז בעיצומה, הפחיתה לזמן מה את הלחץ על משתתפי השיחות. ביל קלינטון, שזכה בבחירות לנשיאות, החזיר את המפלגה הדמוקרטית אל השלטון. הוא נכנס לבית הלבן ב-20 בינואר 1992.

ב-15 במארס 1993 התקיימה פגישה ראשונה בין רבין לנשיא החדש בבית הלבן. על אף נטיית לבו של רבין אל המועמד הרפובליקני, בין השניים נוצרו יחסי אמון וידידות. שניהם היו תמימי דעים בנושא העיקרי: בצורך להחיש את תהליך השלום. קלינטון גילה הבנה לבעייתיות של ישראל ולהחלטתו של רבין להתחיל במשא ומתן עם סוריה. את השיחות עם סוריה ניהל רבין בעצמו. את ניהול השיחות הרב צדדיות הטיל על שר החוץ, שמעון פרס. נכונותו לווייתורים מפליגים בגולן הקימה עליו את המתיישבים שם, אך הוא לא נרתע. תביעת סוריה לכלול את ההסדר עם הפלסטינים כתנאי לשלום היוותה סלע מחלוקת נוסף. בעוד השיחות הללו מתקיימות לאור הזרקורים, התרחשה בחשאי באוסלו הדרמה הגדולה באמת.

ב-20 בינואר 1993 פתחו אנשי אקדמיה ישראלים, ביוזמתם, בשיחות בלתי רשמיות עם נציגים פלסטינים חברי אש"ף באוסלו, בירת נורווגיה. ביטול החוק האוסר מפגשים עם אנשי אש"ף שעבר בכנסת, נתן לשיחות מעמד חוקי.

שר החוץ פרס, שהיה בסוד השיחות, דיווח עליהן מיד לרבין. עם התקדמות השיחות צורפו אליהן גם אנשי משרד החוץ. חרף ספקותיו נתן רבין את הסכמתו לשיחות. בעוד השיחות הדו-צדדיות בוויינגטון עם המשלחת הרשמית הירדנית-פלסטינית, נמשכות לאיטן, התקדמו השיחות הסודיות באוסלו.

משנראה היה כי יש בסיס להסכמות, צורפו לשיחות גם משפטנים. ארצות הברית הוכנסה גם היא בסוד העניין וליוותה את השיחות מרחוק. על אף המשברים שפקדו את הנושאים ונותנים, במאי 1993 הבשילו השיחות לנוסחה מוסכמת, "הסכם עקרונות". חתימה עליו התאפשרה רק לאחר חילופי איגרות בין ישראל לאש"ף על הכרה הדדית. באיגרת, בחתימתו של ראש הממשלה יצחק רבין, הכירה ישראל באש"ף כנציג הלגיטימי של העם הפלסטיני, ובאגרת החתומה בידי ראש אש"ף, יאסר ערפאת, הכיר אש"ף במדינת ישראל ובהחלטות האו"ם 242 ו-338.

האגרת כללה גם מחויבות של אש"ף להתנער מן הטרור ולשנות את האמנה הפלסטינית. ההכרה ההדדית בין ישראל לאש"ף הייתה פריצת הדרך, שאיפשרה את ההסכם.

הדיונים עם אש"ף התקיימו במקביל לשיחות עם הסורים. החלטת רבין להתמקד במשא ומתן עם הפלסטינים עוררה מורת רוח בהנהגה הסורית והיא ביטאה אותה בהפעלת ארגון החזבאללה בלבנון. גבול הצפון היה שוב למוקד פעילות חבלנית נגד ישראל, ופיגועי טרור נגד כוחות צה"ל ויישובי הצפון יצאו מתחומי לבנון. לאחר חטיפת חייל צה"ל ורציחתו החליט רבין להגיב בכוח. בפעולה נגד ריכוזי החזבאללה בדרום לבנון יצא צה"ל ב-25 ביולי 1993 למבצע "דין וחשבון". המבצע נמשך שבעה ימים, במהלכו הפציץ צה"ל את דרום לבנון וגרם למנוסתם של אלפי אזרחים.

כמו בפעולת גירוש אנשי החמאס כך גם עתה, נקט רבין ביד קשה נגד הטרור ובה בעת המשיך את התהליך המדיני. בסיוע אמריקני הסתיים המבצע בהבנות שהביאו לרגיעה בשטח. המשא ומתן עם סוריה נמשך על אש קטנה.

ב-31 באוגוסט הובא "הסכם העקרונות" שהושג באוסלו לאישור הממשלה. 14 חודשים בלבד לאחר בחירתו של רבין לראש ממשלה, אושר ההסכם ברוב מוחץ. רבין מילא את התחייבותו לבוחר.

על מדשאת הבית הלבן בדרך לחתימה
על הסכם אוסלו א',
13 בספטמבר 1993. באדיבות לע"מ
צלם: אבי אוחיון

ב-13 בספטמבר 1993, במעמד חגיגי על מדשאות הבית הלבן, נחתם בראשי תיבות "הסכם אוסלו". לחיצת היד בין רבין לערפאת, כשמאחוריהם ניצב הנשיא קלינטון, היוותה את שיאו של הטקס והעניקה לו מעמד של אירוע היסטורי.

עקרונות אוסלו קבעו את שלבי ההתקדמות לשלום. הם כללו הסכם ביניים לחמש שנים, שהצלחתו תוביל למשא ומתן ישיר על הסדר הקבע - להסכם על הבעיות הקשות בירושלים, הפליטים וההתנחלויות.

עם החתימה על הסכם העקרונות נסתם הגולל על חזון "האופציה הירדנית", שאליה חתר רבין כל השנים ושבה ראה את הפתרון הרצוי לבעיה הפלסטינית. על פי הסכם העקרונות, הוקמה בשטחי האוטונומיה רשות פלסטינית שתישא באחריות לחיי התושבים עד להסכם הקבע. האחריות לביטחון נשארה בידי ישראל.

הסדר זה תאם את השקפתו של רבין על התקדמות לשלום בשלבים, ממש כפי שנהג בהשגת הסכמי הביניים עם מצרים בתקופת כהונתו הראשונה כראש ממשלה. השגת ההסכם חוללה באחת שיפור במעמד ישראל בעולם. בדרכו מארצות הברית ערך רבין ביקור רשמי במרוקו אצל המלך חסן השני וזכה לקבלת פנים חמה.

ב-23 בספטמבר הובא ההסכם לאישור הכנסת, והוא אושר ברוב מוחץ של 61 נגד 50, בהתנגדות ש"ס ובתמיכת חברי הכנסת הערביים.

בעקבות אישור ההסכם פרשה ש"ס מן הקואליציה. חילוקי הדעות בממשלה חשפו רק את קצה הקרחון של המחלוקת בחברה הישראלית. מתנגדי ההסכם, ובהם המתנחלים, תקפו אותו בחריפות. השסע בין תומכי ההסכם למתנגדיו העמיק.

"אני אדם זקן. שירתי 27 שנים בצבא. בני שירת. עכשיו משרתים נכדיי. הבה ניתן תקווה שלפחות נכדי לא יצטרך להילחם, אם יהיה צורך. אני בטוח שהדור הרביעי גם כן יעשה זאת, אבל אני מרגיש אחריות לתת סיכוי שזה לא יקרה"

יחסי ישראל עם ממלכת ירדן נבנו במשך שנים ארוכות על מגעים חשאיים בין המלך חוסיין ומנהיגים ישראלים, בהם גם רבין. רבים בישראל ראו בו ידיד ומי שיוכיל לשלום חם בין המדינות. לשני הצדדים היה ברור, כי השיחות הדו-צדדיות שהחלו בין ישראל וירדן אחרי ועידת מדריד "תקועות", וכי יש לחפש נתיב אחר.

ב-19 במאי 1994 נערכה פגישה חשאית בין רבין לחוסיין. המשא ומתן היה קצר יחסית והונחו היסודות להסכם שלום. כמו השיחות עם הפלסטינים, גם משא ומתן זה החל ללא מעורבות אמריקנית.

לשני המנהיגים היה ברור, שקידום היחסים עם ירדן יהיה אפשרי רק לאחר התקדמות במשא ומתן עם הפלסטינים, וכי ללא התקדמות כזו לא יוכל מלך ירדן להיכנס למשא ומתן גלוי. ביצוע ההסכם עם הפלסטינים אכן נמשך, אך בה בעת נמשכו גם הפיגועים.

באפריל 1994 התפוצצה מכונית תופת בעפולה, ושבוע לאחר מכן התפוצצה מכונית נוספת בחדרה. בפיגועים אלה נהרגו 13 אזרחים. הפיגועים הגבירו את התחושה, שההסכם עם הפלסטינים אינו מספק ביטחון אישי לאזרחי ישראל. התסיסה כרסמה גם בתומכי ההסכם.

מתנגדי ההסכם, ובראשם מועצת יש"ע, השמיעו את קולם ברמה ולא בחלו גם בביטויים מגונים, שלא אחת החרישו את קולות התקווה שהפיח תהליך השלום. דברי הסתה שנשמעו גם מפי רבנים קיצוניים, חיזקו את ידי המסיתים. המחאה הלגיטימית, הדמוקרטית, על מדיניות הממשלה, חצתה לעיתים את הקווים האדומים והפכה להסתה אישית מסוכנת.

על פי ההסכם "עזה ויריחו תחילה" הגיע ערפאת לעזה והתקבל שם בקול תרועה. המשטרה הפלסטינית שהוקמה על פי ההסכם, הייתה אמורה להבטיח את שמירת השקט, אך לא "הצליחה" למנוע את המשך הפיגועים.

רבין הגביר את מאמציו להחזיר את הביטחון האישי לאזרחי ישראל והיה קשוב לתגובות בציבור. אופציה של הפסקת השיחות, ולו לזמן מה, עלתה על הפרק, אך רבין שלל אותה. חרף חששותיו היה משוכנע כי עם התקדמות התהליך יושב גם הביטחון. המשא ומתן עם ירדן נמשך.

במהלך חודש יולי נמשכו המגעים האינטנסיביים עם ירדן.

ב-25 ביולי 1994 נחתם בווינגטון מסמך משותף בין ראש הממשלה יצחק רבין, חוסיין מלך ירדן ונשיא ארצות הברית ביל קלינטון. במעמד זה הודיעו שני הצדדים, ישראל וירדן, על סיום מצב הלוחמה בין שתי המדינות. אחת הבעיות הקשות הייתה שאלת ירושלים. שני הצדדים הסכימו כי שאלה זו תישאר פתוחה למשא ומתן עם הפלסטינים. נאמן להשקפתו כי על ירושלים להישאר בריבונות ישראל, המשיך רבין בהרחבתן של השכונות היהודיות סביבה, בהן מעלה אדומים.

ב-26 באוקטובר 1994, במעמד חגיגי בערבה, נחתם חוזה השלום בין מדינת ישראל וממלכת ירדן ונקבעו הגבולות בין שתי המדינות. שאלת ירושלים נשארה פתוחה למשא ומתן עם הפלסטינים. לירדן הובטח בהסכם מעמד מיוחד במקומות הקדושים.

ההסכם עם ירדן זכה לקונצנזוס רחב ואושר בכנסת בתמיכת כל המפלגות, למעט סיעת "מולדת". הוא היה נדבך חשוב גם בקשירת יחסים עם מדינות ערב ומדינות מוסלמיות נוספות. ההסכם הפיח שמחה והתרוממות רוח בציבור הישראלי. גם העולם קיבל אותו בהתלהבות. רבין הוזמן לבירות העולם וקיבל את תמיכת ממשלותיהן להמשך תהליך השלום, אך על השמחה המשיכו להעיב פיגועי ההתאבדות, שחזרו ונשנו.

בקו 5 ליד דיזנגוף סנטר בתל אביב, בפיגוע כפול בצומת בית ליד, בצומת עלית ברמת גן, בקו מספר 26 בירושלים. עשרות בני אדם נהרגו, ומאות נפצעו. הזעם בקרב הציבור הישראלי גבר. גם בקרב תומכי תהליך השלום ניקרו ספקות.

**טקס חתימת חוזה השלום
בין ישראל לירדן במסוף ערבה,
26 באוקטובר 1994**
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: יעקב סער

יממה לאחר שובו של ערפאת לעזה נערכה ב"כיכר ציון" בירושלים הפגנה גדולה של מתנגדי ההסכם בהשתתפות ראשי הליכוד, בהם אריאל שרון ובנימין נתניהו, שתקפו מעל הבימה את הלגיטימיות של מדיניות הממשלה הנבחרת. הנואמים תקפו בחריפות את הסכם אוסלו ואת מחולליו, ולא אחת לא בחלו במילים.

בעודו נתון למתקפה קשה מבית, הגיעה לשיאה ההכרה הבינלאומית בפועלו. ב-10 בדצמבר 1994 נערך באוסלו טקס חלוקת פרס נובל לשלום לשנת 1994. הזוכים בפרס היו יצחק רבין, שמעון פרס ויאסר ערפאת. הבחירה בהם התפרשה כקריאה לעושי השלום להמשיך בדרכם ולהביא את המהלך הקשה לכלל סיום. ברכות ואיחולים הגיעו מכל עבר. אך גם על אירוע זה העיב האבל הכבד על קורבנות הטרור. המסע לקבלת הפרס באוסלו היה רק פסק זמן קצר בפעילותו של רבין. בידעו כי לרשותו עומדת שנה אחת לסיום כהונת ממשלתו, ראה בהשגת השלום עם המדינה האויבת מצפון, סוריה, את השלמת משימתו. המשא ומתן שהוקפא בקיץ 1993 חודש, בתקווה שההתקדמות עם הפלסטינים וחוצה השלום עם ירדן יקרינו על השיחות. אל מתנגדי התהליך מקרב המתנחלים ואנשי יש"ע נוספו עתה שוללי הוויתורים בגולן. בראש המאבק עמדה "הדרך השלישית", תנועה חדשה שזה מקרוב קמה ושעיקר עניינה היה ההתנגדות לנסיגה מן הגולן.

עם מייסדיה נמנו אנשי היישובים בגולן, לוחמים שלקחו חלק בכיבוש הגולן במלחמת ששת הימים וגם חברים קרובים לרבין מימי הפלמ"ח. כרמטכ"ל מלחמת ששת הימים וכמי שבעבר תמך בהתיישבות יהודית בגולן, התעמת רבין עם המתישבים. בחילופי דברים נקט לא פעם לשון מזלזלת. על אף נכונותו לווייתורים וחרף מסע דילוגים אינטנסיבי של נציגי הממשל האמריקני, הסכם לא הושג. סידורי הביטחון והנורמליזציה הם שהכשילו את המהלך.

בראשית מאי 1995 כבר היה ברור שמשא ומתן זה לא יניב את הפירות המצופים. הזמן הקצר שעמד לרשות רבין עד למועד הבחירות הקרובות הכתיב עתה את מהלכיו. את כל מאמציו העקיע בקידום ההסכם עם הפלסטינים. השיחות עימם התמקדו עתה בלוח הזמנים לביצוע "הסכם העקרונות" וליישומו.

השיחות נערכו בגלוי ובחשאי. הנושאים ונותנים עסקו בפרטים, נעזרו באמריקנים וכן בנשיא מצרים, חוסני מובארק ובחסיין מלך ירדן.

כל שלב הובא לאישורו של רבין. הקושי היה נעוץ באיזורים הרגישים של הגדה המערבית שבתוכם נמצאו גושי ההתיישבות היהודית. במהלך הדיונים נמשכו הפיגועים. מינואר עד אוגוסט 1995 נרצחו 40 אזרחים בידי מתאבדים פלסטינים. רבין היה נתון במתח שבין מחויבותו לשלום קץ למעגל הדמים ולהצלחת תהליך השלום, לבין הלחצים להפסיק את השיחות ולו לזמן מה. הוא חזר ודרש מערפאת להגביר את מלחמתו בטרור המאיים על המשך הסיכוי לשלום. הוא הקשיב לביטויי הגנאי שהלכו והחריפו והפכו להסתה גלויה, נגדו הסית ונגד התהליך שהוביל. בכל מקום שבו הופיע, הופיעו גם מתנגדיו, השתלחו בו ובמדיניותו. כפסע היה בין דיבורים למעשים. המשא ומתן נמשך כל העת בצל הפיגועים. בשאלות העיקריות הושגו הסכמות.

ב-28 בספטמבר 1995 התקיים בוועידת טקס החתימה על "הסכם אוסלו ב". את ישראל ייצגו בטקס רבין ופרס ואת הפלסטינים ערפאת ואבו מאזן. שוב עמדו המנהיגים לאור המצלמות על מדשאת הבית הלבן, ובמעמד נשיא ארצות הברית, ביל קלינטון, נחתם ההסכם. נוכחותם של חסיין ומובארק העניקה להסכם משמעות של צעד גדול לפיוס בין ישראל לשכנותיה. בהסכם נקבע כי המשא ומתן יימשך ובתום שלוש שנים ייחתם הסדר הקבע. במרוצת שלוש השנים הללו היו אמורות כל הבעיות הגדולות שעדיין נותרו פתוחות להיפתר.

ההסכם היה במהותו עוד הסכם ביניים לשלוש שנים. ההתקדמות שהושגה הותירה את הבעיות הקשות לשלב הבא. לצדדים היה ברור כי המשא ומתן יהיה נפתל וקשה מקודמיו. הוא נגע בלב ליבה של ההיסטוריה היהודית ושל ההיסטוריה הפלסטינית. בסיום השלב הראשון היה צה"ל אמור לסגת משש מתוך שבע הערים הגדולות בגדה המערבית.

על פי ההסכם חולקה הגדה המערבית לשלוש קטגוריות: שטחי A – שיימסרו לאלתר לאחריות אזרחית וביטחונית פלסטינית; שטחי B – שבהם תישאר האחריות הביטחונית בידי צה"ל, שטחי C – שיישארו תחת שליטה ישראלית אזרחית וביטחונית.

עם הנשיא קלינטון ואיתן הבר, וושינגטון,
24 באוקטובר 1995
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: אבי אוחיון

בהסכם העבירה ישראל, למעשה, שליש מן הגדה לידי הפלסטינים. הפלסטינים ראו בהסכם מעין הכרה בהקמת מדינה פלסטינית, הגם שמונח זה לא נכלל בו. הבעיות הקשות של ירושלים והפליטים נדחו לשלב הבא של השיחות.

לקראת אישור ההסכם בכנסת נערכו מתנגדיו לבלום את המהלך. הם ארגנו הפגנות ועצרות נגד ההסכם ונגד רבין, מחוללו. ביטויי ההסתה שנשמעו בקרב מפגינים לבשו אופי אלים יותר ויותר וזכו לתמיכה קולנית של רבנים.

ב-2 באוקטובר נערך בפומבי טקס הלכתי קדום, "פולסא דנורא", שבו הוגדר רבין כמקולל וכמוקצה. היו מי שפרשו את הטקס כהתרת דמו של ראש הממשלה.

ערב ההכרעה על ההסכם בכנסת, ב-5 באוקטובר 1995, נקראו מתנגדי ההסכם שוב לכיכר ציון בירושלים להשמיע את קולם. בעצרת המונים השמיעו ראשי האופוזיציה את קולם מעל מרפסת אחד הבתים הצופים אל הכיכר.

מעל הבמה נישאו דברים חריפים בגנות ההסכם ונגד הלגיטימיות שלו. קיצונים בקהל השמיעו דברי נאצה ואיש לא החרישם. גם מי שכבר הורגל בסגנון הבוטה, לא יכול היה שלא לחוש כי נחצו גבולות.

רבין ראה את המראות ושמע את הקולות, אך מדעתו לא זז. הוא היה משוכנע, כי הוא עומד בצומת היסטורי, כי זה זמנה של מנהיגות נחרצת היודעת את דרכה.

תומכיו שחשו באווירה הנפיצה הפצירו בו להגביר את אמצעי הזהירות לאבטחתו. את ההצעה להגן על גופו באפוד מגן, דחה על הסף.

באווירה מתוחה הובא ההסכם ב-6 באוקטובר 1995 לאישורה של הכנסת. הוא אושר ברוב דחוק של 61 נגד 59. בין התומכים היו חמשת חברי הכנסת הערביים. ממחנה מתנגדי ההסכם נשמעו קולות שערערו על הלגיטימיות של הכרעה שהושגה בידי רוב לא ציוני.

**"לא רק מדינות כורחות שלום זו עם זו היום, לא רק עמינו לוחצים יד לשלום כאן בערבה.
אתה ואני עושים כאן שלום שלנו, שלום של חיילים, שלום של ידידים"**

ליל הרצח

חודש אוקטובר 1995 היה חודש המבחן הראשון ל"הסכם אוסלו ב'". מתנגדי ההסכם, שהקולניים שבהם השתייכו לתנועות קיצוניות שמחוץ לקונצנזוס, שילהבו את הרוחות וניסו לפעול גם בכוח במקומות שבהם הופיע רבין.

מערכת המשפט התקשתה לתת מענה הולם למצב.

דברי נאצה נעשו חלק מן השיח. רבין היה ער לכל ההתפתחויות. עידוד רב שאב מקבלת הפנים שנערכה לכבודו ב-25 באוקטובר בבית הלבן. הוא התקבל בזרועות פתוחות. בתרועות התקבל גם בחגיגות לכבוד 3000 שנה ליסוד ירושלים. העם היהודי נתן את ברכתו למהלכו. "מחנה השלום" בישראל חש, כי מזה זמן לא נתן ביטוי פומבי הולם לתמיכתו במהלכי ראש הממשלה וכי הפקיר את הרחוב לידי מתנגדיו. אישים וארגונים שנמנו עם מחנה זה החליטו לתת ביטוי הולם לתמיכה הציבורית הרחבה למהלכי הממשלה.

בהדברות בין ארגונים ואישים ממגזרים שונים של החברה הישראלית אורגנה עצרת תמיכה ברבין ובמדיניותו. כאשר שותף רבין בסוד ההכנות לעצרת, לא גילה התלהבות מהרעיון, אך לאחר זמן החליט להענות להזמנה ולשאת דברים בעצרת.

העצרת התקיימה במוצאי שבת ה-4 בנובמבר 1995, י"ב בחשוון תשנ"ו, בכיכר מלכי ישראל בתל אביב, תחת הסיסמה "כן לשלום לא לאלימות". לעת ערב החלו המונים לעשות את דרכם לכיכר. אנשים הגיעו מכל קצווי הארץ. הורים עם ילדיהם, חברי תנועות נוער, אנשי עסקים, אזרחים מן העיר ומן הכפר, מן הערים הגדולות ומהפריפריה, אמנים ואנשי רוח, תומכים שחצו מפלגות.

כשהגיע רבין אל המקום ועמד על הבימה, נפעם למראה ההמונים המריעים. לראשונה מזה זמן רב, נוכח כי מחנה תומכי השלום גדול ורב, וחש את גלי האהדה של הציבור אליו ואל המהלכים הנועזים שהוביל. פניו נהרו.

בסוף העצרת, בדרכו אל מכוניתו, ירה בגבו רוצח יהודי שלושה כדורים. בבית החולים ניסו הרופאים לשווא להציל את חייו. בשעה 23:14 נדם ליבו של ראש הממשלה יצחק רבין.

**"אלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה הישראלית.
יש לגנות אותה, להוקיע אותה, לבודד אותה. זו לא דרכה של מדינת ישראל"**

שיר לשלום

תנו לשמש לעלות
לבוקר להאיר
הזקה שבתפילות
אותנו לא תחזיר
אל תגידו יום יבוא
הביאו את היום
כי לא חלום הוא
ובכל הכיכרות
הריעו רק שלום

פזמון חוזר 3 פעמים

תנו לשמש לעלות
לבוקר להעיר
הזקה שבתפילות
אותנו לא תחזיר
מי אשר כבה נרו
ובעפר נטמן
בכי מר לא יעירו
לא יחזירו לא
איש אותנו לא ישיב
מבור תחתית אפל
כאן לא יועילו
לא שמחת הנצחון
ולא שירי חלל

פזמון חוזר:

לכן רק שירו
שיר לשלום

דף עם מילות "שיר לשלום", שהיה
בכיסו של רבין ונמצא לאחר הרצח
מוכתם בדמו, 4 בנובמבר 1995
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
צלם: יעקב סער

החוברת "ביוגרפיה קצרה" מהווה השלמה לתצוגה של פרקי חייו של יצחק רבין **במוזיאון הישראלי** במרכז רבין בתל-אביב. היא מגוללת את הפרקים החשובים בחייו של ראש הממשלה ומלווה את התפתחות עמדותיו הפוליטיות והביטחוניות בזיקה לתפקידיו הרבים ובזיקה לשינויים במערכת הפוליטית בארץ ובעולם.

יצחק רבין, שהיה הצבר הראשון שעמד בראש ממשלת ישראל, סימל בחייו את סיפורה של התקומה היהודית בארץ ישראל; את סיפורה של מדינת ישראל הנשענת על כוחה ומכירה במגבלותיו; מחפשת דרכים לדו-קיום בשלום עם מדינות ערב ועם העם הפלסטיני, גם במחיר ויתורים כואבים על חלקים מארץ ישראל.

על נכונותו לוותורים תמורת שלום - שילם ראש הממשלה יצחק רבין בחייו.

מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

רח' חיים לבנון 8, רמת אביב - תל אביב
www.rabincenter.org.il

